

HUMAN
RIGHTS
WATCH

TÜRKİYE’NİN İNSAN HAKLARI ALANINDAKİ GERİLEMESİ VE REFORM ÖNERİLERİ

Türkiye'nin İnsan Hakları Alanındaki Gerilemesi ve Reform Önerileri

Copyright © 2014 İnsan Hakları İzleme Örgütü

Bütün hakları mahfuzdur.

Amerika Birleşik Devletleri'nde basılmıştır.

ISBN: 978-1-62313-1975

Kapak tasarımı: Rafael Jimenez

İnsan Hakları İzleme Örgütü dünyanın her yerindeki insanların insan haklarını korumaya adanmıştır. Ayrımcılığı engellemek politik özgürlüklere sahip çıkmak, savaş sırasında insanları insanlık dışı muameleden korumak ve failleri adalet önüne çıkartmak için mağdurların ve aktivistlerin yanında duruyoruz. İnsan hakları ihlallerini soruşturuyor ve açığa çıkartıyor ve insan haklarını ihlal edenlerden hesap soruyoruz. Hükümetlere ve iktidarı elinde tutanlara, insan haklarını ihlal eden uygulamalara son vermeleri ve uluslararası insan hakları hukukuna uymaları için meydan okuyoruz. Kamuoyunu ve uluslararası camiyi insan hakları davasını desteklemeleri için göreve davet ediyoruz.

İnsan Hakları İzleme Örgütü 40'tan fazla ülkede çalışanı olan ve Amsterdam, Beyrut, Berlin, Brüksel, Şikago, Cenevre, Goma, Johannesburg, Londra, Los Angeles, Moskova, Nairobi, New York, Paris, San Fransisko, Tokyo, Toronto, Tunus, Washington DC ve Zürih'te ofisleri olan bir uluslararası örgüttür.

Daha fazla bilgi için: <http://www.hrw.org>

Türkiye'nin İnsan Hakları Alanındaki Gerilemesi ve Reform Önerileri

Giriş	1
İnsan Hakları ve PKK ile Yürütülen Barış Süreci.....	3
Hukukun Üstünlüğü.....	3
Cezasızlık.....	4
İfade ve örgütlenme özgürlüğüne getirilen kısıtlar.....	5
Türkiye insan haklarına uyumu güçlendirmek için neler yapmalı?	6
Bölgesel bağlam ve uluslararası yansımalar.....	7
Öneriler	10
Türkiye Hükümeti'ne.....	10
Avrupa Birliği ve Amerika Birleşik Devletleri'ne	13
I. İnsan Haklarını İyileştirmek Kürtlerle Barış Sürecinin Teminatı.....	14
Azınlık Hakları	14
Anti-terör Kanunlarının İstismarına Son Verilmeli	15
II. Ceza Yargılamaları Sisteminde Reform Yapılmalı.....	19
III. Cezasızlık Sorunu Ele Alınmalı	26
Devlet görevlileri tarafından halen yapılan insan hakları ihlallerinde hesap verebilirlik ilkesi işletilmeli	26
PKK ile geçmişte yaşanan çatışmalar sırasında yapılmış hak ihlallerinde hesap verebilirlik ilkesi işletilmeli	28
Kadınlara Yönelik Şiddet Vakalarında Cezasızlığa Son Verilmeli	31
IV. İfade, Örgütlenme ve Toplanma Özgürlüğü Korunmalı	33
Hükümetin eleştirilere karşı hoşgörüsüzlüğü	33
Hükümetin Politik Protestoya Tahammülsüzlüğü.....	37
Teşekkür.....	39

Giriş

Türkiye insan hakları alanında endişe verici bir gerileme yaşıyor. Recep Tayyip Erdoğan'ın liderliğinde (ki kendisi 2014 Ağustos'unda cumhurbaşkanı seçilmiştir) 12 yıldan beri iktidarda olan AK Parti (Adalet ve Kalkınma Partisi) siyasal muhalefete, sivil protesto eylemlerine ve eleştirel medyaya karşı giderek artan ölçülerde tahammülsüzlük gösteriyor. Geçtiğimiz dokuz ayda yolsuzluk soruşturmalarını engelleme çabası içine giren AK Parti hükümeti yargı bağımsızlığını dizginlemeye ve hukukun üstünlüğü ilkesini zayıflatmaya çalıştı. Medya özgürlüğüne getirilen sınırlamalarla insan haklarının zedelenmesi, protesto eylemlerinin engellenmesi ve Türkiye'nin ceza hukuku sistemine duyulan güvenin azalması ülkede siyasal kutuplaşmayı derinleştirdi.¹

İnsan hakları alanındaki bu gerilemenin arka planında, geçtiğimiz yıl gerçekleşen hükümet karşıtı kitlesel protesto eylemleri ile AK Parti hükümetini tam kalbinden vuran yolsuzluk iddiaları var ki bu iddialar AK Parti ile onun eski müttefiki, ABD'de yaşayan din adamı Fethullah Gülen'in liderliğini yaptığı etkili Gülen hareketi arasında, yerleşik politik düzen içerisinde yaşanan bir ihtilaf bağlamında ortaya atıldı.

Bilançonun artı tarafında ise, hükümetin hapisteki Kürdistan İşçi Partisi (Partiya Karkerên Kurdistan, PKK) lideri Abdullah Öcalan ile yürüttüğü müzakereleri sürdürmesi yer alıyor. Söz konusu müzakereler Kürtler ile gerçek bir barış sürecini şekillendirmek için eşsiz bir fırsat sunuyor ve Türkiye'de insan hakları alanında bir ilerleme kaydedilmesinin yolu da buradan geçiyor. Ancak aynı zamanda insan haklarındaki daha büyük gerilemenin, henüz başlangıç aşamasındaki barış sürecini baltalaması gibi çok açık bir risk de mevcut.

Hükümetin toplanma ve ifade özgürlüğüne kısıtlamalar getirmek ve çevrimiçi (online) medyaya müdahale etmek gibi baskıcı önlemleri giderek artan ölçülerde kullanması, dünya kamuoyunun dikkatini, 2013 yılının Mayıs ve Haziran aylarında İstanbul'da ve başka şehirlerde yaşanan Gezi Eylemleri'nin şiddetle bastırılması vesilesiyle çekmişti.

¹ Yakın tarihli bir Pew anketi de bunu kanıtlıyor: Pew Research Center, "Turks Divided on Erdoğan and the Country's Direction", Temmuz 2014, <http://www.pewglobal.org/2014/07/30/turks-divided-on-erdogan-and-the-countrys-direction/> (16 Ağustos 2014 tarihinde erişildi).

2013 yılının Aralık ayında ise, emniyet güçlerinin üst düzey hükümet yetkilileri ve aile üyelerinin adlarının karıştığı bir ceza soruşturmasının varlığını ve bu soruşturma kapsamında tutuklamalar yapıldığını açıklamasıyla, büyük bir yolsuzluk skandalı gün ışığına çıktı. Hükümet buna, emniyet teşkilatının yetkilerini kısıtlamaya ve yargıyı yürüten kurum üzerindeki yönetme gücünü artırmaya çalışarak karşılık verdi. Yargıç savcı ve polislerin görev yerleri değiştirildi, son zamanlarda da söz konusu soruşturmaları yürüten polis görevlileri tutuklandı ve bu meseleleri haberleştiren sosyal ve geleneksel medya susturulmaya çalışıldı.

Yolsuzluk soruşturmaları ve hükümetin buna verdiği karşılık bir çok yorumcu tarafından AK Parti'nin Gülen hareketi ile giderek artan siyasal ihtilafı bağlamında değerlendirildi. Gülen Hareketi, Türkiye'de eğitim sisteminde, medyanın, emniyet teşkilatının, bürokrasinin ve yargı sisteminin bir kısmında etkili.² Gülen hareketi - AK Parti ihtilafı, özellikle de Türkiye'nin zaten politize olmuş ve hiziplere bölünmüş yargı erkindeki krizi derinleştiriyor.³

Görünen o ki, üst üste çok sayıda seçimi büyük çoğunlukla kazanmış olan Cumhurbaşkanı Erdoğan, Başbakan Ahmet Davutoğlu ve AK Parti hükümetinin bakanları çoğunluğun verdiği gücün, hukukun üstünlüğü ilkesi karşısında öncelik taşıdığını düşünüyorlar.⁴ Bu raporda onların, yürütme erkinin emniyet teşkilatı ve yargı erki üzerindeki kontrolünü artırmalarını ve temel ifade ve toplanma özgürlüklerini kısıtlamalarını haklı göstermek için, politik muhaliflerinin eylemlerini kullanmaya çalıştıkları da iddia ediliyor.

Bu rapor hükümetin bu otoriter gidişi geri döndürmek için acil adımlar atması gereken alanlardan bazılarını kaba hatlarıyla özetliyor. Rapor dört alan üzerine odaklanıyor: PKK ile yürütülen barış sürecindeki (ki hükümet buna "çözüm süreci" demeyi tercih ediyor) insan

2 Hükümet ile Fehullah Gülen hareketi arasındaki politik ihtilafta İnsan Hakları İzleme Örgütü taraf tutmuyor. Bu ihtilaf yolsuzluk skandalı patlamadan evvel başlamıştı. Örneğin bkz. Seda Sezer, "Feud between Turkey's Erdogan and Influential Cleric Goes Public," Reuters, 21 Kasım 2013, <http://uk.reuters.com/article/2013/11/21/uk-turkey-erdogan-gulen-idUKBRE9AK12020131121> (14 Eylül 2014 tarihinde erişildi) ve "More Arrests Amid Turkish Power Struggle," Deutsche Welle, 20 Aralık 2013, <http://www.dw.de/more-arrests-amid-turkish-power-struggle/a-17312969> (14 Eylül 2014 tarihinde erişildi).

3 Emma Sinclair-Webb, "In Turkey's political context rule of law is the real loser," Open Democracy, 5 Nisan 2014: <http://www.hrw.org/news/2014/04/05/turkeys-political-contest-rule-law-real-loser>; Kenneth Roth, "Erdogan's Dangerous Trajectory," Foreign Policy, 13 Mayıs 2014, <http://www.hrw.org/news/2014/05/13/Erdoğan-s-dangerous-trajectory>.

4 Demokrasi'yi seçim sandığı ile özdeşleştiren ifadeler ve "milli irade" gibi kavramlar Erdoğan'ın konuşmalarında sık sık kullanılıyor. Bunlara ilişkin bir örnek için bkz. "Striking Remarks from Erdogan," Daily Sabah, 6 Ocak 2014, <http://www.dailysabah.com/politics/2014/01/06/striking-remarks-from-erdogan>, ve "Full Text: Turkish PM Erdoğan's Post-election 'Balcony Speech,'" Hurriyet Daily News, 31 Mart 2014, <http://www.hurriyetaidailynews.com/full-text-turkish-pm-erdogans-post-election-balcony-speech.aspx?pageID=238&nID=64341&NewsCatID=338> (15 Eylül 2014 tarihinde erişildi).

hakları adımları; hukukun üstünlüğü ilkesine yönelik tehditler; halihazırda var olan cezasızlık kültürünün kadına karşı şiddet vakalarında faillerin düzenli olarak cezasız bırakılması gibi uygulamalarla tahkim edilmesi; konuşma ve medya özgürlüğüne ve toplanma ve örgütlenme özgürlüklerine getirilen kısıtlamalar.

İnsan Hakları ve PKK ile Yürütülen Barış Süreci

Türkiye'nin insan hakları alanındaki karnesini iyileştirmek için en büyük fırsatı Kürtler ile yürütülen, henüz başlangıç aşamasındaki barış süreci sunuyor, zira bu ihtilafın temelinde Kürtlerin insan haklarında karşılaştıkları noksanlıklar yatıyor ve süreç bu noksanlıkları gidermeyi hedefliyor. Hükümet sürece insan hakları temelli daha geniş bir perspektiften bakabilirse, başta anaakım dışı bir İslam anlayışını benimseyen Aleviler olmak üzere, diğer azınlık gruplarının eşitliğinin ilerlemesi de mümkün olabilir.

İnsan hakları ile ilgili en önemli kaygılar şu hususlarla ilgili: Kürt dilinin ve kültürel haklarının korunması; terörizm yasaları istismar edilerek yasal Kürt partilerine üye olan ya da destekleyen binlerce kişinin, öğrencinin ve gazetecinin, şiddet eylemlerine katıldıklarına ilişkin yeterli kanıt olmamasına rağmen hapiste tutulması; PKK ile yaşanan ihtilafta, özellikle de 1990'larda yapılan insan hakları ihlalleri konusunda hesap verebilirlik ilkesinin işletilmesi.

Hukukun Üstünlüğü

Türkiye'nin ceza yargılamaları sistemi uzun süredir politize olmuş durumda ve bağımsız değil. Bu da kamuoyunun mahkeme kararlarına duyduğu güveni sarsıyor. Bu sistemdeki ciddi eksiklikler Avrupa Komisyonu, Avrupa Konseyi ve Birleşmiş Milletler gibi uluslararası kurum ve örgütler tarafından hazırlanan raporlarda defalarca vurgulandı.

Son yıllarda yapılan reformlar bu sorunların köşelerini hafifçe törpülemiş olsalar da davaların aşırı uzun sürmesi ve yargının bağımsız olmaması gibi önemli sorunları ele almakta büyük ölçüde yetersiz kaldılar. Son zamanlarda ise Hükümet'in kendisini töhmet altında bırakan önemli yolsuzluk iddialarına yargıya müdahale ederek karşılık vermesi, ceza yargılamaları sistemindeki bozukluğu daha da artırdı.

Ceza yargılamaları sisteminde yapılacak gerçek bir reform Türkiye'ye ve Türkiye vatandaşlarının insan haklarına kalıcı faydalar sağlayacaktır. Ceza yargılamaları sisteminin bağımsızlığının, her çeşit politik baskı ve bizzat sistemin içindeki hiziplerin tahakkümüne karşı güçlendirilmesi acil bir ihtiyaç. Terörizm ve devlete karşı işlenen suçlara bakmakla görevli özel yetkili mahkemelerin 2014 Martı'nda kaldırılması olumlu bir gelişme olsa da, yeni getirilen ve gözaltı, arama, tutuklama ve cezai soruşturma sürecindeki diğer önlemlere ilişkin kararları almakla görevli yeni sulh ceza hakimliği sisteminin politik etkiye açık olduğuna ilişkin bazı kaygılar var.

Cezasızlık

Polisler, askerler ve diğer devlet görevlileri tarafından yapılan ciddi insan hakları ihlallerinin mağdurları için adaletin sağlanmasının önünde hala önemli engeller var ki bu durum Türkiye'de bir cezasızlık kültürünün varlığına işaret ediyor.

Örneğin kısa bir süre önce bir savcı, Türkiye'nin güneydoğusunda, Uludere (Ortasu/Roboski köyü) yakınlarında havadan yapılan ve 34 Kürt erkeğin ve çocuğun ölümüyle sonuçlanan bombardıman nedeniyle hava kuvvetlerinin herhangi bir mensubunun veya başka bir devlet görevlisinin yargılanmasına gerek olmadığına karar verdi. Ve 2013 yılının Mayıs ve Haziran aylarında İstanbul'la birlikte bir çok il ve ilçede yaşanan yaygın hükümet karşıtı Gezi Eylemleri sırasında uygulanan polis şiddeti de neredeyse tamamıyla bir cezasızlık zırhına bürünmüş durumda.

Hükümet, 2014 yılının Nisan ayında Milli İstihbarat Teşkilatı (MİT) personelinin bizzat bu teşkilatın açık onayı olmaksızın yargılanamayacağını hükme bağlayan ve böylece MİT personeline fiilen yasal dokunulmazlık veren bir yasa çıkardı. Türkiye'nin insan hakları alanındaki uluslararası yükümlülükleriyle çelişen bu düzenleme, görevleri sırasında işkence gibi çok ağır insan hakları ihlalleri yapan MİT personelinden hesap sorulamaması riskini beraberinde getiriyor.

Cezasızlık kültürü ile mücadele etmek için daha güçlü bir çabanın gösterilmesi, Kürt barış sürecinin güvence altına alınması açısından da önemli. 1990'larda binlerce Kürt devlet görevlileri tarafından öldürüldü veya onlar tarafından kaçırıldıktan sonra kayboldu, ancak bugüne dek bu olaylardan dolayı çok az sayıda devlet görevlisi yargılandı. Cinayet davalarında uygulanan 20 yıllık zaman aşımı süresi önemli bir engel, zira söz konusu

yaşam hakkı ihlallerinin bir çoğu 1993 – 1995 yılları arasında vuku buldu. Eğer çok hızlı bir şekilde harekete geçilip davalar açılmazsa, bu vakalar çok yakında yirmi yıllık zaman aşımına tabi olacaklar.

Hükümet zaman aşımının failler açısından cezasızlık anlamına gelebileceğinin farkında ve bu sorunu 2013 yılında çıkartılan bir yargı reformu yasasıyla işkence davalarında zaman aşımını kaldırarak kısmen çözdü. Hükümet attığı bu adımın devamını devlet görevlisi faillerin yargılandığı yargısız infaz davalarında da zaman aşımını kaldırarak getirmeli.

Türkiye’de kadına karşı şiddet vakalarının çoğunlukla failleri olan erkek eşler, eski eşler veya aile üyeleri genellikle cezasız kalıyorlar. Türk makamları, 2012 yılında çıkartılan Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun’u gereğince uygulamakta yetersiz kalıyorlar. Somut olarak, bazı kadınlar eşleri veya eski eşleri tarafından polis koruması altında iken öldürüldüler. Kadına karşı şiddet vakalarında dokunulmazlık ile mücadele etmek bir öncelik olmalı.

İfade ve örgütlenme özgürlüğüne getirilen kısıtlar

Türkiye Hükümeti'nin medya özgürlüğünü, sosyal medyayı ve örgütlenme ve toplanma özgürlüklerini haksız bir şekilde kısıtladığına ilişkin uzun bir sabıka kaydı var. Hükümet bu alanlardaki baskısını 2013 Gezi Eylemleri sırasında ve sonrasında yoğunlaştırdı. Hükümet 2013 aralığında gündeme gelen yolsuzluk iddialarının tartışılmasını ve bu iddialara ilişkin bilgilerin yayılmasını YouTube ve Twitter’ı yasaklamak gibi yöntemlerle engellemeye çalıştı.

Türk makamları Gezi Eylemleri sırasında ve sonrasında İstanbul, Ankara, ve İzmir’le birlikte bir çok başka şehirde de binlerce insan hakkında izinsiz toplantı ve gösteri yürüyüşüne katıldıkları, polise mukavemet gösterdikleri ve kamu mallarına zarar verdikleri gerekçesiyle soruşturma yaptı ve en az 5500 kişi hakkında dava açıldı. 2013-14 yılları zarfında hükümet hakkında eleştirel yazılar kaleme alan ve aralarında çok saygın anaakım haberci ve yorumcuların da bulunduğu bir çok medya çalışanı işten çıkartıldı.

Türkiye insan haklarına uyumu güçlendirmek için neler yapmalı?

Türkiye'nin devlet görevlilerinin vazifelerini ifa ederken sergiledikleri davranışları izleyen ve araştıran daha güçlü ve bağımsız resmi kurumlara ve denetim mekanizmalarına ihtiyacı var. Bu kurumlar saydam ve hesap verebilir bir yönetim anlayışını özendirmeli ve sivil toplum kuruluşlarıyla birlikte insan hakları meselelerinde güçlü tavsiyelerde bulunabilmelidir.

Bugüne kadar her ikisi de 2012 yıllarında kurulan Türkiye'nin Ulusal İnsan Hakları ve Kamu Denetçiliği (Ombudsman) kurumlarının böylesi bir rolü üstlenmek istediklerine ilişkin bir belirti görülmedi. Bu kurumların hiç biri devlet görevlileri tarafından yapılan hak ihlallerine karşı güçlü bir ses çıkartmadı veya hükümete tavsiyelerde bulunmak veya kamuoyundaki tartışmalara katılmak konusunda bir istek göstermedi. Ulusal İnsan Hakları Kurumu, kuruluşu bakımından, yürütme karşısında bağımsız değildir, zira Başbakanlığa bağlıdır ve Kurumun 11 üyesinin yedisi hükümet tarafından atanmaktadır.⁵

2014 Mart'ında hükümet Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi İhlallerinin Önlenmesine İlişkin Eylem Planı başlıklı bir belge yayınladı. Belgede bir çok olumlu düzenlemeye yer verildi ve Türkiye'nin Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin çok sayıda aleyhte kararına maruz kalmaya devam ettiğini kabul edildi.⁶ Eylem planında Avrupa Sözleşmesi uyarınca reform yapılması gereken alanlar sıralandı. Bunların arasında yaşam hakkının korunması, kötü muamelenin yasaklanması, adil yargılanma hakkı, özel yaşamın gizliliği ve ifade ve toplanma özgürlüklerinin korunması yer aldı. Plan yasalarda yapılması gereken değişikliklere ilişkin ayrıntılı tavsiyeler içerdiği gibi, endişe kaynağı olan ve acil eylem gerektiren alanları da daha genel ifadelerle kayıt altına aldı.

Ancak Türkiye'de insan haklarının gerilediğine ilişkin çok açık belirtiler karşısında, uygulamaya yönelik fiili bir plan olmadan, bu tür girişimlerin yetersiz kalacağı açıktır. Hükümetin söz konusu eylem planını yaşama geçirmek için somut adımlar atması ve planda anılan tavsiyelerin uygulanmasına öncelik vermesi gerekmektedir.

⁵ "Turkey: Scrap Flawed Plan for Rights Body," İnsan Hakları İzleme Örgütü basın açıklaması, 19 Haziran 2012, <http://www.hrw.org/news/2012/06/19/turkey-scrap-flawed-plan-rights-body>.

⁶ Söz konusu eylem planı 24 Şubat 2014 tarihinde alınmış ve 1 Mart 2014 tarihinde Resmi Gazete'de yayımlanmış "Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi İhlallerinin Önlenmesine İlişkin Eylem Planı" başlıklı bir bakanlar kurulu kararnamesi. Bkz. <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2014/03/20140301-2.htm> ve <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2014/03/20140301-2-1.pdf>. (Hepsine 16 Ağustos 2014 tarihinde erişildi).

Askeri yönetim tarafından hazırlanmış şimdiki anayasayı değiştirmek için 2012 yılının ilk aylarında başlayan partiler arası görüşmeler 60 madde üzerinde anlaşma sağlandıktan sonra, 2013 yılında durakladı. Hükümet ile ana muhalefet partileri arasındaki temel görüş ayrılıkları vatandaşlığın tanımı, güçler ayrılığı, eşitlik, ayrımcılık gözetmeme ve azınlık hakları gibi konularda yoğunlaşıyor. Cumhurbaşkanı Erdoğan Türkiye'de cumhurbaşkanının yetkilerini artıran, başkanlık sistemine dayalı bir yönetim modelinin benimsenmesini istiyor. AK Parti de 2015 yılında yapılacak genel seçimleri kazanması halinde Anayasa'da bu yönde bir değişikliği zorlamaya hazırlanıyor. Öncelik herkesin insan haklarını koruyan ve kollayan bir anayasanın yapılması.⁷

Hükümet, yıllardır ayrımcılık karşıtı kapsamlı bir yasal düzenleme planlıyor, ancak bu satırların yazıldığı güne kadar meclise böylesi bir tasarı sunulmadı. İnsan Hakları alanında çalışan sivil toplum örgütleri bir yasa taslağı, İçişleri Bakanlığı ise başka bir taslak hazırlamış durumdalar.⁸

Bölgesel bağlam ve uluslararası yansımalar

Bu rapor Türkiye sınırları içindeki insan hakları meselerine odaklanırken, daha geniş bölgedeki gelişmeler, halihazırda görevdeki ve genel seçimlerden sonra göreve gelecek hükümetlerin Türkiye'yi reform yoluna geri döndürecek cesur adımlar atmaları için çok güçlü bir gerekçe sunuyorlar.

Türkiye, halen, sivillere saldıran hükümet güçleri ve silahlı gruplardan kaçan bir milyonun üzerinde Suriyeli'ye ev sahipliği yapıyor. Silahlı çatışmalar Irak'ta da hız kazandı ve bu durum daha da çok insanın yurtsuzlaşmasına ve daha da çok mültecinin ortaya çıkmasına yol açtı. Uluslararası camia, Türkiye'nin Suriyeliler'e cömertçe sağladığı kampları ve yardımı haklı olarak övgüyle karşıladı. Ancak durum oldukça istikrarsız. Bu ölçekte bir mülteci krizine uyum sağlamak, bunu yaparken bir yandan da ev sahibi ülkede doğabilecek toplumsal gerilimlerden kaçınmak ancak istikrarı özendiren, mültecileri topluma entegre edebilen ve iç siyasal kutuplaşmayı azaltan hükümet politikalarının uygulanmasıyla mümkün olabilir.

⁷ Bu görüşü yansıtan tipik bir örnek için bkz. Serdar Karagöz, "It's either presidential or semi-presidential system for Turkey," *Daily Sabah*, 19 Ağustos 2014, http://www.dailysabah.com/columns/serdar_karagoz/2014/08/19/its-either-presidential-or-semipresidential-system-for-turkey (16 Ağustos 2014 tarihinde erişildi).

⁸ İnsan Hakları Birleşik Platformu ve Azınlık Hakları Grubu'nun 2009 yılındaki bir projesi kapsamında, akademisyenler tarafından hazırlanan "Ayrımcılığın Önlenmesi ve Ortadan Kaldırılması Kanunu Taslağı." Bkz. <http://www.ihop.org.tr/dosya/diger/ayrimcilikyasa.pdf> (16 Ağustos 2014 tarihinde erişildi).

Irak ve Suriye'deki ekonomik çıkarları bu ülkelerdeki ihtilaflardan büyük ölçüde zarar görmüş olan bir Türkiye ve Türkiye ekonomisi, uluslararası yatırımcıların nezdinde daha da geniş bir güven kaybını göze alamaz. Ne var ki hukukun üstünlüğü ilkesinin zedelendiği ve insan haklarının krize girdiği yönünde bir algının içeride ve dışarıda oluşması, genellikle tam da böyle bir güven kaybına neden olur. İç çatışma uzayıp Suriye'yi sardıkça, Türkiye'nin Ortadoğu'daki etkisi de azaldı ve Türk ve yabancı bir çok yorumcu Ankara'yı yürüttüğü dış politikanın Sünniler'den yana tarafgir olması ve radikal cihatçı grupların Türkiye topraklarını kullanmasının doğurduğu tehdite çok geç uyanması nedeniyle eleştirdiler.⁹ Bölgesel karışıklıkların Türkiye'nin kendi güvenliği açısından doğurduğu risk, 2014 Haziran'ında Irak ve Şam İslam Devleti (İŞİD) savaşçılarının Türkiye'nin Musul Başkonsolosu'nu ve tüm konsolosluk çalışanlarını rehin almasıyla apaçık ortaya çıktı.

Ortadoğu'da ki karışıklıklar ışığında, Avrupa Birliği ve Amerika Birleşik Devletleri'nin Türkiye'nin insan hakları gündemini ve istikrarını desteklemek yönünde çok güçlü çıkarları var. Türkiye'nin Avrupa Birliği ile yürüttüğü üyelik müzakereleri son yıllarda durakladı. Ancak Avrupa Birliği'nin 2013 Kasım'ında, müzakerelerde yeni bir Fasil açmayı kabul etmesiyle birlikte küçük bir ilerleme kaydedildi.¹⁰ Bu yeni, 22. Fasil bölgesel politikalar ve kamu yönetiminin adem-i merkezileştirilmesi ile ilgili.¹¹ Konu Kürtlerle yürütülen barış süreci bağlamında da önem taşıyor zira yetkilerin merkezden yerellere devredilmesi ve yerel yönetimlerin güçlendirilmesi Kürt siyasal hareketinin ana taleplerinden biri. AB ve ABD Türkiye ile ilişkilerinde, Kürtlerle yürütülen barış sürecinin başarıya ulaşmasının,

⁹ Türkiye'nin bu iki meseleye yaklaşımını tartışan bazı örnekler için bkz. "The Rising Cost of Turkey's Syrian Quagmire," International Crisis Group, 30 Nisan 2014, <http://www.crisisgroup.org/~media/Files/europe/turkey-cyprus/turkey/230-the-rising-costs-of-turkey-s-syrian-quagmire>; Ayta Albayrak ve Joe Parkinson, "Turkey struggles to halt Islamic State jihadist highway," *Wall Street Journal* 4 Eylül 2014, <http://online.wsj.com/articles/turkey-struggles-to-halt-islamic-state-jihadist-highway-1409777884>; Anthony Faiola ve Souad Mekhennet, "In Turkey a Late Crackdown on the Islamic State," *Washington Post*, 12 Ağustos 2014, http://www.washingtonpost.com/world/how-turkey-became-the-shopping-mall-for-the-islamic-state/2014/08/12/5eff70bf-a38a-4334-9aa9-ae3fc1714c4b_story.html

(Hepsine 13 Eylül 2014 tarihinde erişildi). Ayrıca bkz. Cansu Çamlıbel, "Turkey Turns into a Mere Spectator as Region Changes, Former Diplomat Says," *Hurriyet Daily News*, <http://www.hurriyetdailynews.com/turkey-turns-into-a-mere-spectator-as-region-changes-former-diplomat-says.aspx?pageID=238&nID=70613&NewsCatID=510>, 19 Ağustos 2014 (16 Eylül 2014 tarihinde erişildi).

¹⁰ Aday ülkelerin AB'ye üye olmadan evvel uyum sağlamaları gereken AB Müktesabati'nin her bir bölümüne "Fasil" denir.

¹¹ 22. Fasil bölgesel politikalar ve yapısal kaynakların koordinasyonu hakkındadır ve bir ülkenin mülki örgütlenmesini ve ulusal ve bölgesel/yerel yönetimlerin bölgesel ve kentsel/kırsal eşitsizleri gidermeye yönelik projeleri planlama ve yönetme kapasitesini ve çerçevesini düzenler. 22. Fasil, bu yönüyle, Türkiye'nin adem-i merkezîyetçi yönetim kapasitesini güçlendirebilmesi için önemli bir araç sunmaktadır. 22. Fasil, Türkiye ile 2013 yılının Kasım ayında açılmıştır. Bkz. Avrupa Komisyonu, "Memo: EU-Turkey: Putting accession talks back on track, new chapter opened," 5 Kasım 2013, http://europa.eu/rapid/press-release_MEMO-13-958_en.htm (20 Ağustos 2014 tarihinde erişildi).

Türkiye'nin topraklarında yaşayan herkes için insan haklarının güçlendirilmesi ve hukukun üstünlüğü ilkesine bağlı kalınmasıyla gerçekleşeceğini vurgulamalıdır.

Öneriler

Türkiye Hükümeti'ne

İnsan haklarına getirilen anayasal kısıtlar kaldırılsın.

- 1982 anayasası, temel ve hak ve özgürlüklerin kullanımını engelleyen ve hukukun üstünlüğü ilkesi ile çelişen hiç bir hüküm kalmayacak şekilde bir bütün olarak gözden geçirilsin ve değiştirilsin

Kürtlerle yürütülen barış sürecini desteklemek, insan haklarını korumak ve tüm azınlık grupların haklarını güvence altına almak için:

- Türk Ceza Yasası ve Terörle Mücadele Yasası gibi yasaları istismar ederek, delil olmadan bireylere şiddet içeren faaliyetlere karıştıklarına ya da böylesi faaliyetleri planladıklarına ya da yasadışı silahlı gruplara lojistik destek sağladıklarına ilişkin terör suçlarının yöneltmesinden vazgeçilsin
- Haklarında şiddet içeren faaliyetlere karıştıklarına ya da böylesi faaliyetleri planladıklarına ya da yasadışı silahlı gruplara lojistik destek sağladıklarına ilişkin delil olmayan politik aktivist, öğrenci ve diğer insanlar için verilmiş hatalı mahkumiyet kararlarının saptanması ve geriye alınması amacına dönük olarak, tam bir tarama ve değerlendirme yapılsın.
- Türk Ceza Yasası'nın 314. maddesinde tanımlanan suç (silahlı örgüt mensubu olmak) sadece yasadışı silahlı bir grupla bağlantılı şiddet faaliyetlerine doğrudan katılmış olanları kapsayacak şekilde daha dar tanımlanmış bir suç ile değiştirilsin.
- Türkiye'nin Kişisel ve Siyasal Uluslararası Haklar Sözleşmesi'nin azınlık hakları ile ilgili 27. Maddesine koyduğu çekince kaldırılsın. Avrupa Konseyi'nin Ulusal Azınlıkların Korunmasına İlişkin Çerçeve Sözleşmesi ve azınlık haklarına ilişkin diğer uluslararası belgeler onaylansın ve tam anlamıyla uygulanmaları sağlansın.
- Etnik köken, cinsel yönelim ve cinsiyet nedeniyle yapılanlar da dahil olmak üzere her türlü ayrımcılığı yasaklayan, ayrımcılık karşıtı kapsamlı bir yasa çıkarılsın; ayrımcılık karşıtı bu yasalar anayasa değişikliklerine de dahil edilsin.
- Tüm azınlık gruplarının insan haklarının güvence altına alınmasına yönelik önlemler kapsamında Alevilere karşı ayrımcılığa son verilsin, bu amaçla cemevleri hukuken ibadethane olarak tanınsın.

İfade, toplanma ve örgütlenme özgürlükleri korunsun.

- Türk Ceza Yasası, Terörle Mücadele Yasası, Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Yasası, MİT yasasında yapılan yeni değişiklikler, 5651 sayılı İnternet Ortamında Yapılan Yayınların Düzenlenmesi ve Bu Yayınlar Yoluyla İşlenen Suçlarla Mücadele Yasası ve ifade, örgütlenme ve toplanma özgürlüklerini haksız bir şekilde kısıtlamak için kullanılan diğer yasalar gözden geçirilsin ve bu yasalardaki kısıtlayıcı hükümler uluslararası standartlara uyacak şekilde değiştirilsin veya iptal edilsin.
- Yürütmenin yayın kararlarına müdahale etmesine, eleştirel haber kaynaklarına ve yazarlarına baskı uygulamasına ve onları sindirmeye çalışmasına son verilsin.
- 2911 sayılı Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Yasası uyarınca izinsiz gösterilere barışçıl bir şekilde katılan bireyler hakkında ceza soruşturması açılmasına son verilsin.
- Taksim Dayanışması mensuplarına ve diğer eylemcilere toplanma ve ifade özgürlüklerini kullandıkları için açılan davalar düşürülsün.
- Çarşı taraftar grubu ile ilişkili 35 kişi hakkında, 2013 yılının Mayıs ve Haziran aylarındaki Gezi eylemlerinde ifade ve toplanma özgürlüklerini kullandıkları için "darbe girişimi" ve başka suçlamalarla açılan dava düşürülsün.
- Protesto eylemlerine yapılan polis müdahalelerinde biber gazının aşırı ve kötüye kullanımından kaçınılsın ve her iki davranıştan da sorumlu olan polis memurlarından hesap sorulsun.

Ceza Yargılamaları Sisteminde Reform Yapılsın.

- Haklarında şiddet içeren faaliyetlere karıştıklarına ya da böylesi faaliyetleri planladıklarına ya da yasadışı silahlı gruplara lojistik destek sağladıklarına ilişkin delil olmayan bireylere karşı terörizm suçlamaları yöneltilmesine son verilsin.
- Süren davalarda tutuklu kalma süreleri daha da kısaltılsın ve ceza davalarının görülmesi hızlandırılsın.
- Yargıç ve savcıların yürütme ve her türden siyasal müdahale karşısındaki bağımsızlıkları güçlendirilsin.
- Ceza yargılamaları sistemine ve hükümetle ilişkili yolsuzluk soruşturmalarına hükümet veya başkaları tarafından yapılan tüm politik müdahalelere son verilsin ve kamu görevlilerinden sorumlu oldukları insan hakları ihlallerinin ve yolsuzlukların hesabı sorulsun.

Kadına karşı şiddet vakalarında cezasızlığa son verilsin.

- Kadınlara Yönelik Şiddet ve Aile İçi Şiddeti Engelleme ve Bunlarla Mücadeleye İlişkin Avrupa Konseyi Sözleşmesi'nin (İstanbul Sözleşmesi) etkin bir şekilde uygulanması sağlansın; bu kapsamda Türkiye'de 2012 yılında çıkartılan Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun'unun hükümleri tam ve eksiksiz olarak uygulansın.
- Aile içi şiddet ve kadına yönelik şiddet vakalarının failleri hakkında ceza davaları açılsın ve faillere işledikleri suçun ağırlığı ile orantılı yaptırımlar uygulansın.
- Adalet, İçişleri ve Aile ve Sosyal Politikalar bakanlıklarının işbirliği ile kadınların polis koruması altındayken şiddet mağduru olduğu vakalar, koruma kararlarının uygulanmasının nasıl güçlendirilebileceğini belirlemek amacıyla geniş ve kapsamlı bir şekilde taranarak gözden geçirilsin.
- Aile içi şiddet vakalarının mağdurları için yeterli, uzmanlaşmış ve güvenli sığınma evlerinin bulunması; sığınma evi sayısının İstanbul Sözleşmesi'nde tavsiye edilen sayıya ulaşması ve sığınma evlerinin yaş, etnik köken, milliyet, cinsel yönelim, hamile olup olmama, evli olup olmama ve engelli olup olmama ayırımı gözetmeksizin tüm kadınların için erişilebilir olması sağlansın.

Türkiye'deki resmi insan hakları kurumları güçlendirilsin, insan hakları eylem planı uygulansın.

- İşkence'ye Karşı Birleşmiş Milletler Sözleşmesi'nin Ek İhtiyari Protokolü'nden kaynaklanan yükümlülüklerle uyumlu olarak, ceza ve tutukevlerinin izlenmesi için tam anlamıyla bağımsız bir engelleyici mekanizma kurulsun.
- Türkiye Ulusal İnsan Hakları Kurumu kanunu Paris ilkeleriyle uyumlu olacak şekilde değiştirilsin ve bu kurum yeterli kaynakları ve yetkileri olan, kamuoyuna hesap veren ve sivil toplum örgütlerinin aktif katılımıyla oluşmuş, tam anlamıyla bağımsız bir birim haline dönüştürülsün.
- Hükümetin Mart 2014 tarihli Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ihlallerinin Önlenmesine İlişkin Eylem Planı'nda anılan tavsiyelerin uygulanması yönünde adımlar atılsın.

Kamu görevlilerinin ve güvenlik güçlerinin insan hakları ihlalleri nedeniyle cezalandırılmaması ile mücadele edilsin.

- Devlet adına veya devlet görevlisi sıfatıyla yaşam hakkı ihlali yapanlar için 20 yıllık zaman aşımı süresi kaldırılsın.
- Devlet görevlisi failerin yargısız infaz ve zorla kaçırma suçlarıyla yargılandığı davalarda, dava suçun işlendiği mahalden uzakta bir yerde görülüyorsa, davaya müdahil olan mağdurların ailelerine, davanın görüldüğü yere ulaşmak için harcamak zorunda kaldıkları ilave masrafları karşılayacak miktarda mali destek verilsin.
- MİT yasasında yapılan yeni değişikliklerle istihbarat personeline fiilen hukuki dokunulmazlık kazandıran düzenlemeler iptal edilsin.
- 4483 sayılı Memurlar ve Diğer Kamu Görevlilerinin Yargılanması Hakkında Kanun, polis ve diğer emniyet görevlileri de dahil olmak üzere, tüm devlet görevlilerinin, ceza davası açılmasını gerektiren bir suçun varlığını ya da yetki aşımı yapıldığını gösteren güvenilir delillerin bulunduğu hallerde, idari izin almaya gerek olmaksızın yargılanabileceklerini açıkça belirtecek şekilde değiştirilsin.
- Güvenlik ve emniyet güçlerine yönelik suistimal iddialarını hızlı, kapsamlı ve bağımsız bir şekilde araştırarak, araştırma sonucuna göre ceza soruşturması başlatabilecek ve kıdemsiz memurların eylem ve edimlerinden kıdemli amirleri sorumlu tutacak bağımsız ve etkin bir mekanizma kurulsun.
- Güvenlik ve emniyet güçlerinin üyeleri hakkındaki ceza soruşturmalarının tamamlanmasının ve bunların mahkeme ifadelerinin alınmasının, usulsüz gecikmeler yaşanmadan gerçekleşmesi sağlansın.

Avrupa Birliği ve Amerika Birleşik Devletleri'ne

- Türkiye ile ilişkilerinde insan haklarına uyumun ve hukukun üstünlüğü ilkesinin önemi vurgulanmalı ve Türkiye yukarıdaki önerileri uygulaması için teşvik edilmeli.
- Türkiye'de, bölgesel bağlamda, istikrarın yolunun insan haklarına uyumdan ve hukukun üstünlüğünden geçtiği kabul edilmeli ve bu konuya ABD ve AB'nin bölgeye yönelik politikalarında stratejik öncelik verilmeli.
- AB Konseyi EU Müktesebatı'nın Adalet ve Temel Haklarla ilgili 23. Faslını müzakereye açmaya istekli olduğunu belirtmeli ve başlangıç olarak da Türkiye'nin bu faslı açmak için yerine getirmesi gereken koşullar üzerinde anlaşma sağlamalı ve bu açış kriterlerini Türk Hükümeti'ne iletmeli.

I. İnsan Haklarını İyileştirmek Kürtlerle Barış Sürecinin Teminatı

Türkiye'de insan haklarını iyileştirme potansiyeline sahip olan en önemli gelişme Kürtlerle yürütülen barış süreci. Hükümet 2013 yılının başında Kürdistan İşçi Partisi (PKK) ile on yıllardır süren silahlı ihtilafa son vermek amacıyla, PKK lideri Abdullah Öcalan ile görüşmelere başladığını açıkladı.

Türkiyeli Kürtlerin insan haklarındaki noksanlıkları gidermek için atılacak cesur adımlar - ki ihtilafın kökünde de bu yatıyor - Türkiye'deki tüm etnik ve dini azınlık gruplarının insan haklarını da ilerletebilir. İnsan hakları ile ilgili en önemli kaygılar şu hususlarla ilgili: Anadil ve kültürel haklarının korunması; yasal Kürt partilerine üye olan ya da destekleyen binlerce kişiye karşı terörizm yasalarının istismar edilmesi; PKK ile yaşanan ihtilafta, özellikle de 1990'larda yapılan insan hakları ihlalleri konusunda hesap verebilirlik ilkesinin işletilmesi. Bu son husus, aşağıda, cezasızlık başlığı altında tartışılacaktır.

Hükümet ve PKK'nın 2013 ve 2014 yıllarında ateşkesi sürdürmüş olmaları önemlidir; bu süre zarfında ordu ile silahlı grup arasında sürekli ve sistematik silahlı çatışmalara geri dönülmedi. Hükümet 2014 yılının Temmuz ayında henüz başlangıç aşamasındaki barış sürecini, meclisten geçirdiği bir yasayla, yasal zemine de kavuşturdu.¹²

Azınlık Hakları

Geçtiğimiz yıllarda Kürt dilinin ve kültürel haklarının tanınması yönünde önemli adımlar atıldı. Bu kapsamda, henüz devlet okullarında olmasa bile, özel okullarda anadilde eğitime, Kürtçe ve diğer azınlık dillerinde televizyon yayınlarının yapılmasına ve Kürtçe veya diğer azınlık dillerinde seçim kampanyası yapılabilmesine yönelik kısıtlamalar gevşetildi. Yukarıda da belirtildiği gibi, Hükümet henüz Türkiye'deki azınlık haklarını güçlendirebilecek, ayrımcılığa karşı kapsamlı bir yasal düzenleme getirmede.

¹² 6551 sayılı Terörün Sona Erdirilmesi ve Toplumsal Bütünleşmenin Güçlendirilmesine Dair Kanun 6551, *Resmî Gazete* 16 Temmuz, 2014 <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2014/07/20140716-1.htm> (16 Ağust 2014 tarihinde erişildi). Yasanın isminde barış sürecinin başarısının Kürtlerin insan haklarının güçlendirilmesine bağlı olduğunu çağrıştıran bir ifadeye yer verilmemiş.

Hükümet ülke çapında %'10'nun altında oy alan partilerin mecliste sandalye sahibi olmasını engelleyen seçim barajını düşürme sözü verdi. Bu durum, uygulamada azınlık partilerinin adaylarını seçimlere bağımsız aday olarak girmeye zorluyor, daha sonra bağımsız olarak seçilen bu adaylar mecliste bir grup oluşturuyorlar.

Hükümet barajı ya %5'e düşüreceği ya da seçim barajını ve nispi temsil sistemini tümünden kaldırarak dar bölge seçim sistemine geçeceği sinyalini verdi. İngiltere'de uygulanan sisteme benzeyen bu öneri uyarınca, 550 bölgedeki milletvekili adaylarından o bölgede en çok oyu alan aday meclise girmeye hak kazanacak.¹³ Türkiye hangi sistemi benimseyecek olursa olsun, halihazırdaki baraj Avrupa Konseyi üyesi herhangi bir ülkede uygulanandan daha yüksek ve bu haliyle politik katılım hakkına müdahale anlamına geliyor. Hükümetin seçim barajı sorununu çözebilecek bir reform yasasını önümüzdeki genel seçimlerde uygulanabilecek şekilde, vaktinde çıkartması gerekiyor. Diğer Kürt talepleri arasında seçim barajının düşürülmesi ve okullarda anadilde eğitimin sağlanması da var.

Barış süreci bağlamında Türkiye'nin azınlık haklarının ve ulusal azınlıkların korunmasına ilişkin uluslararası standartları uygulayacak adımlar atması ve bazı uluslararası sözleşmelerdeki azınlık haklarına ilişkin maddelere koyduğu çekinceleri kaldırması gerekli.¹⁴

İnsan hakları açısından daha geniş bir perspektiften bakıldığında, barış süreci, Kürt meselesinin ötesine taşarak, Türkiye'deki tüm azınlık gruplarının eşitliğini ve insan haklarını ilerletme potansiyeline sahip. Bu grupların en önemlilerinden biri anaakım dışı bir İslam anlayışını benimseyen ve ayrı bir grup oldukları hala resmen tanınmayan Aleviler. Alevilerin toplanma mekanı olan cemevlerine yasal ibadethane statüsü verilmesi, Alevilerin resmen tanınmasına yönelik basit fakat anlamlı bir mesaj verecektir.

Anti-terör Kanunlarının İstismarına Son Verilmeli

İnsan Hakları İzleme Örgütü, özellikle Kürt politik aktivistlerin, gazetecilerin, avukatların ve öğrencilerin keyfi bir şekilde terörizm suçlamasıyla yargılandığı tacizkâr davalar sorununu ve adil yargılama standartlarının sistematik olarak ihlal edildiğini, daha önce geniş ve

¹³ Sena Alkan, "New Electoral System to Ensure More Participation," *Daily Sabah* newspaper, 23 Nisan, 2014, <http://www.dailysabah.com/politics/2014/04/23/new-electoral-system-to-ensure-more-participation> (16 Ağustos 2014 tarihinde erişildi).

¹⁴ Bunların arasında Türkiye'nin Kişisel ve Siyasal Haklar Uluslararası Sözleşmesi'nin 27. maddesine koyduğu çekinceyi kaldırması ve Ulusal Azınlıkların Korunmasına İlişkin Avrupa Konseyi Çerçeve Sözleşmesi'nin onaylanması sayılabilir.

ayrıntılı bir şekilde belgelendirmişti.¹⁵ Türk makamları protesto eylemlerine katılmak, şiddet içermeyen politik örgütlenme ve gazetecilik gibi faaliyetlerden dolayı ceza davaları açtılar.

Terörizm suçlamalarına maruz kalan şüpheliler, atılı suçun ağırlığı gerekçe gösterilerek neredeyse otomatik olarak tutuklanıyorlar. Mahkemeler de davalar başladıktan sonra, davanın karar aşamasına gelmesine kadar geçen sürede, geçerli bir gerekçe göstermeksizin sanıkların tutukluluk halinin devamına karar vererek tutukluk sürelerini defalarca uzatıyorlar.

2014 Martı'nda yapılan yargı reformlarına kadar, terörizm suçlarından yargılanan sanıklar on yıla kadar tutuklu kalabiliyorlardı. Yapılan yasal reformlarla bu süre beş yıla indirildi (ki bu süre cinayet gibi ağır suçlarda da aynı). Bu doğru yönde atılmış bir adım ancak yine de yeterince uzağa gidebilen bir adım değil zira beş sene de kabul edilebilir insan hakları normlarının üzerinde bir süre. Bu durumun düzeltilmesine yardımcı olmak ve yargılamaların uluslararası hukukun gerektirdiği gibi hızlı ve adil bir şekilde yürütülmesini sağlamak amacıyla yargılama süreç ve usullerinin hızlandırılması acil bir ihtiyaç.¹⁶

2014 Martı'nda çıkartılan reform yasasının temel amacı "devlete karşı işlenen" diğer suçlarla birlikte terörizm suçlarına da bakan Özel Yetkili Ağır Ceza Mahkemelerini ve savcılıkları kaldırmaktı.¹⁷ İnsan hakları grupları sanıkların haklarını sert bir şekilde kısıtlaması nedeniyle bu paralel yargı sistemini uzun süredir eleştiriliyordu ki, söz konusu sanıkların büyük bir çoğunluğunu da Kürtler oluşturuyordu. Son yıllarda bu mahkemelerde

¹⁵ İnsan Hakları İzleme Örgütü, "Protesting as a Terrorist Offense: The Arbitrary Use of Terrorism Laws to Prosecute and Incarcerate Demonstrators in Turkey," 1 Kasım 2010. Ayrıca Bkz. "Türkiye: Gazetecilerin Gözaltına Alınması İfade Özgürlüğünü Yaraladı," İnsan Hakları İzleme Örgütü yazılı basın açıklaması, 5 Mart 2011, <http://www.hrw.org/tr/news/2011/03/05/t-rkiye-gazetecilerin-g-zalt-na-al-nmas-fade-zg-rl-n-yaralad> ve "Türkiye: Yayıncı ve Akademisyenin Tutuklanması Adalet Sisteminin Ne Denli Sorunlu Olduğunu Ortaya Çıkardı," İnsan Hakları İzleme Örgütü yazılı basın açıklaması, 2 Kasım 2011, <http://www.hrw.org/tr/news/2011/11/02/t-rkiye-yay-nc-ve-akademisyenin-tutuklanmas-adalet-sisteminin-ne-denli-sorunlu-oldu> (her ikisine de 24 Eylül 2014 tarihinde erişildi.)

¹⁶ Ceza yargılamalarının aşırı uzun sürmesi, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin düzenli olarak Türk makamları aleyhinde kararlar vermesiyle sonuçlanan, Türkiye'nin en inatçı sorunlarından biri. Mahkeme 2012 yılının Mart ayında Ummühan Kaplan'ın bireysel başvurusu üzerine aldığı kararda Türkiye'den bu sorunu uygun bir şekilde çözmesini talep etti ve yeni davaları bir yıl süreyle incelememeyi kabul etti. Bir özet için bkz. "Factsheet – Pilot Judgments," ECtHR Press Unit, Temmuz 2014, http://www.echr.coe.int/Documents/FS_Pilot_judgments_ENG.pdf (16 Ağustos 2014 tarihinde erişildi), s. 8.

¹⁷ 6526 sayılı "Terörle Mücadele Kanunu ve Ceza Muhakemesi Kanunu ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına dair Kanun" *Resmî Gazete*, 20 Mart 2014, <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2014/03/20140306M1-1.htm> (16 Mart 2014 tarihinde erişildi).

Özel yetkili mahkemelerin kaldırılmasının ardında yatan politik saikler ve bu mahkemelerin kaldırılmasının zamanlaması, bu mahkemelerin Gülen hareketinin etkisi altında olduğuna ilişkin iddialarıyla ilgili, aşağıda ceza yargılamaları sistemi başlığı altında tartışılacak aynı bir konu.

görülen başka kitlesel davaların da (ki bunların arasında üst düzey askeri personelin de sanık olarak yargılandığı davalar da var) adil yürütülmediğine ilişkin kaygılar mevcut.¹⁸

Bu kararın ardındaki politik saik ne olursa olsun (Hükümet'in Gülen hareketi ile kavgası bir sonraki bölümde tartışılmaktadır), bu mahkemelerin ve savcılıkların kaldırılması olumlu bir adım.

2014 Mart'ında yapılan yargı reformundan sonra, sözde terörizm suçlarıyla yargılanan ve uzun süredir tutuklu bulunan çok sayıda sanık tahliye edildi. Uluslararası insan hakları normları uyarınca olması gereken de buydu. Diyarbakır'da görülen ana davada, sırf PKK'ya bağlı Kürdistan Topluluklar Birliği (*Koma Civakên Kurdistan*, KCK) ile ilişkili oldukları için beş yılı aşkın sürelerdir tutuklu olarak yargılanan 175 kişi 2014 Temmuz'unda tahliye edildiler. Tahliye edilenler arasında Türkiye'nin güneydoğusundaki şehirlerde Barış ve Demokrasi Partisi'nden (BDP) belediye başkanı seçilmiş kişiler, avukatlar, Muharrem Erbey gibi insan hakları savunucuları ve başka politik aktivistler de vardı. Diyarbakır ve diğer şehirlerdeki mahkemeler de KCK ile bağlantılı diğer davalarda tahliye kararları verdiler, ancak bazı vakalarda sanıklar henüz salıverilmediler.

Ancak tutuklu sanıkların serbest bırakılması, KCK davalarının, sanıklara atılan suçların kapsamı, meşru faaliyetlerin suç gibi gösterilmesi ve halen yüzlerce insanın hatalı mahkumiyet kararlarıyla hapis cezası çekiyor olması gerçeği gibi temel sorunlarını çözmeye yetmiyor.

Özel yetkili mahkemelerin kaldırılması davaların görülme biçimiyle ilgili ve terörizm yasalarının istismar edilmesi sorununu çözmek için tek başına yeterli değil. Hükümet açılan davaların esasını gözden geçirmeli ve Terörle Mücadele ve Türk Ceza Yasaları'ndaki terörizm ve "devlete karşı işlenen" diğer suçların yargılanması ile ilgili maddeleri değiştirmeli. Son yıllarda mahkeme kararları sayesinde bu yasaların uygulama alanları

¹⁸ AK Parti karşıtı darbe planlayanların (Ergenekon çetesi) yargılanması 2013 yılının Ağustos ayında 259 sanığın uzun hapis cezaları alması, 21 sanığın da beraati ile bitti. Bkz. Emma Sinclair-Webb, "The Trial that Fell Far Short," *International Herald Tribune*, 7 Ağustos 2013, <http://www.nytimes.com/2013/08/07/opinion/global/the-turkish-trial-that-fell-far-short.html?> (16 Ağustos 2014 tarihinde erişildi). Aynı dava ile ilgili Oda TV davasında ise darbecilikle suçlananlar gazeteciler oldu. Balyoz davasında, bir kısmının sahte veya üretilmiş olması muhtemel delillerle, 230 ordu mensubu darbecilikten mahkum oldu. İstisnai bir durum olarak bu davada verilmiş nihai mahkumiyet kararlarının infazı durduruldu ve 2014 Haziranı'nda tüm sanıklar yeniden yargılanmak üzere tahliye edildiler.

devasa boyutlarda genişlemiş durumda, dolayısıyla onların daha fazla istismar edilmesini önlemek için kapsamlarının daraltılması büyük önem taşıyor.¹⁹

Hükümet, ayrıca, Ceza Yasasının 314. Maddesinde tanımlanan "silahlı bir örgüte üye olmak" suçunu da kaldırmalı. Türk makamları, KCK/PKK ile bağlantılı olmakla suçladıkları ama haklarında terörizm sayılabilecek şiddet faaliyetlerine katıldıklarına ilişkin yeterli delil olmayan binlerce Kürt politik aktivisti ve göstericiyi yasadışı ilan etmek ve hapse atmak için, ilgili diğer yasalarla birlikte bu maddeyi yoğun bir şekilde kullandılar.²⁰

Bu maddenin (ve silahlı bir örgüt adına eylem yapmak ve silahlı bir örgütün faaliyetlerine yardım ve yataklık etmekle ilgili diğer yasaların) yerine getirilecek yeni düzenleme sadece grupta bağlantılı olarak şiddet faaliyetlerine doğrudan katılmış kişilere odaklanmalı. 314. maddede yapılacak değişikliğin ardından tüm davalar, halen hükümlü olarak ceza çekenlerin mahkumiyet kararlarını bozmak ve yeni getirilen cezai sorumluluk ölçütlerini karşıladığına ilişkin delil olmayan faaliyetler için açılmış davaları düşürmek amacıyla, hukuken gözden geçirilmeli.

¹⁹ Son yıllarda bu yasalarda bazı küçük değişiklikler yapıldı. Örneğin 2013 yılının Nisan ayında yasa dışı örgütlerin bildirilerinin yayınlanması veya haberleştirilmesine yönelik sert kısıtlamalar kaldırıldı ve "terörizm propagandası yapma" suçunun (Terörle Mücadele Yasası madde 6/2 ve Türk Ceza Yasası, madde 220/8) kapsamı daraltıldı. Bu olumlu adımlar, mahkemeleri tıkayan bir grup keyfi ceza davasına son verdi, ancak daha ağır bir suç olan "silahlı örgüt mensupluğundan" keyfi olarak hapse atılmış olanların sorununu çözmeye yetmedi.

²⁰ Dönemin Adalet Bakanı Sadullah Ergin'in, 18 Eylül 2013 tarihinde milletvekili Pervin Buldan'ın sorusuna verdiği yazılı cevap, 2009 - 2012 yılları arasındaki dört yıllık sürede 20.000 kişinin 314. maddeden hüküm aldığını gösteriyor. <http://www.tbmm.gov.tr/d24/7/7-18919sgc.pdf> (15 Ağustos 2014 tarihinde erişildi).

II. Ceza Yargılamaları Sisteminde Reform Yapılmalı

Kürtlerin savcılar ve mahkemeler tarafından sistematik olarak mağdur edildiği bir dönemi sonlandırmak için gerekli çabanın gösterilmesiyle birlikte, Türkiye'nin ceza yargılamaları sisteminin bir bütün olarak reform edilmesi de acil bir ihtiyaç. Avrupa Komisyonu, Avrupa Konseyi, BM İnsan Hakları Komitesi ve diğer uluslararası kurumlar, adalet sisteminin idaresindeki sistemsel sorunlardan kaynaklanan insan hakları ihlalleri ile ilgili kaygılarını uzun yıllardan beri dile getiriyorlar.²¹

Avrupa Konsey'nin İnsan Haklarından Sorumlu Komiserliği'nin 2012 yılında yazdığı bir rapor halkın adalet sistemine duyduğu güvensizliğe katkı yapan bir dizi sorunu sıraladıktan sonra şu gözlemi yapıyor: "Değişik düzeydeki hakimlerin ve savcıların takip ettiği yerleşmiş davranış ve uygulama kalıplarında, devletin çıkarlarının korunmasına insan haklarının korunmasına kıyasla öncelik verilmesi de ilerlemeyi engelleyen önemli unsurlardan biri olabilir."²² Devletin çıkarlarına gösterilen bu saygılı itaatkarlık, Türk düşünce kuruluşu TESEV'in 2009-10 yıllarında yargı üzerine yaptığı araştırmaların da ana bulgularından biri olarak karşımıza çıkıyor.²³

Temel zorluk Türkiye'nin adalet sistemini, yürütmenin politik muhaliflerine karşı bir araç olarak kullandığı ve devletteki farklı çıkarların politik manipülasyonuna açık bir sistem olmaktan çıkartıp, güçlü, bağımsız ve tarafsız bir sisteme dönüştürmek. Adalet sistemindeki kusurların, bu sistemi, sistemin bizzat kendi içindeki, politize olmuş, kendi

²¹ Avrupa Komisyonu'nun Türkiye hakkında her yıl yazdığı ilerleme raporlarında yoğun bir şekilde yargıya ve yargı kararlarına odaklanılıyor: European Commission, "Turkey 2013 Progress Report," 16 Ekim 2013, http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/key_documents/2013/package/brochures/turkey_2013.pdf. Bkz. UN Human Rights Committee "Concluding Observations on the Initial Report of Turkey," 12 Kasım, 2012: <http://docstore.ohchr.org/SelfServices/FilesHandler.ashx?enc=6QkG1d%2fPPRiCAqhKb7yhshMktQJn68GxgXXTdAYdq%2fuK uHn1ZeSAm6riCmQa6vtlbHKlbogtDJZeptw7i5KBK45f81nqutF%2bjToLw1jBzkZCdXMBj%2ftmhFSUOAEge%2fUQ>; ve "Report of the Special Rapporteur on the independence of judges and lawyers on her mission to Turkey (10 to 14 October 2011)," 4 Mayıs 2012,

<http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/G12/134/03/PDF/G1213403.pdf?OpenElement> (Hepsine 10 Eylül 2014 tarihinde erişildi).

²² Thomas Hammarberg, Avrupa Konseyi İnsan Hakları Komiseri, "Report following his visit to Turkey 10-14 October 2011: Administration of justice and protection of human rights in Turkey", 10 Ocak 2012, <https://wcd.coe.int/com.instranet.InstraServlet?command=com.instranet.CmdBlobGet&InstranetImage=2005423&SecMod e=1&DocId=1842380&Usage=2> (8 Eylül 2014 tarihinde erişildi).

²³ Suavi Aydın, Meryem Erdal, Mithat Sancar, Eylem Ümit Atılğan, "Just Expectations: A compilation of TESEV studies on the judiciary in Turkey," Şubat 2011, TESEV, <http://www.tesev.org.tr/assets/publications/file/YargiDerleme.pdf> (10 Eylül 2014 tarihinde erişildi.)

çıkarları doğrultusunda ve hukukun üstünlüğü ilkesini hiçe sayarak işleyen hiziplere karşı nasıl kırılğan hale getirebildiğine ilişkin daha önce yapılmış pek fazla araştırma yok. Sanıkların yargılanırken davalarına bakan yargıcın siyasal görüşlerinin davalarını nasıl etkileyeceğinden endişelenmeleri veya güçlülerin sürekli olarak adaletin elinden kurtulduğunu görmeleri kabul edilebilir şeyler değil.

Bu kaygıların haklılığı, geçtiğimiz aylarda, Türkiye tarihinde görülmüş en büyük yolsuzluk soruşturmaları vesilesiyle apaçık ortaya çıktı. 17 Aralık 2013 tarihinde başlayan ilk soruşturmalar rüşvet almak, altın kaçakçılığı ile bağlantılı olarak resmi belgelerde sahtekarlık yapmak gibi suçlamaları ve inşaat ve emlak sektöründeki yolsuzluklarla ilgili ayrı bir soruşturmayı içeriyordu ve bu soruşturmalar kapsamında İstanbul'da kitlesel gözaltılar yapıldı. Soruşturmanın ana zanlıları İranlı genç bir iş adamı, bir bankanın genel müdürü, dört bakan ve bakanlardan üçünün oğullarıydı. Bakanlar görevlerinden istifa etmek zorunda kaldılar ancak, milletvekili oldukları için sahip oldukları yasal dokunulmazlıktan yararlandılar. Bakanların oğulları, banka genel müdürü ve İranlı iş adamı ise tutuklandılar. 25 Aralık günü başlayan üçüncü bir soruşturmada ise 95 kişi ile birlikte, dönemin Başbakanı'nın oğlu Bilal Erdoğan da, rüşvet de dahil olmak üzere, bir dizi suçla itham edildi.²⁴

Bir çok politik yorumcu yolsuzluk skandalını Erdoğan'ın iktidardaki AK parti içindeki yakın çevresi ile onların eski ve kadim müttefiki, Birleşik Devletler'de yaşayan din adamı Fethullah Gülen liderliğindeki Gülen (veya Hizmet) hareketi arasında yaşanan bir yol ayrılığı ve kavga bağlamına yerleştiriyor.²⁵ Hükümet, küresel ölçekteki eğitim kurumları ağı ile tanınan Gülen hareketinin, kendi kadrolarını kilit pozisyonlara yerleştirerek sahip olduğu büyük etkiyi, Türkiye'nin yargı sisteminde, emniyet teşkilatında ve bürokraside alternatif bir iktidar yapısı - paralel bir devlet - kurmak için kullandığını iddia ediyor.

²⁴ Halen devam eden altın kaçaklığı soruşturmasındaki ana iddiaların bir dökümü için bkz. Mehul Srivastava and Isobel Finkel, "Bling for Minister Mastermind greased Secret Turkey Gold Trade," Bloomberg, 24 Haziran 2014, <http://www.bloomberg.com/news/2014-06-25/turkey-sells-200-tons-of-secret-gold-to-iran.html>. Emlak ve inşaat sektöründeki yolsuzluk iddialarına ilişkin ayrı bir soruşturmada 2014 Mart'ının başında takipsizlik kararı verildi: Bkz. "Turkey dismisses Corruption Case that has Dogged PM Erdogan," Reuters, 2 Mayıs 2014, <http://www.reuters.com/article/2014/05/02/us-turkey-corruption-idUSBREA410NE20140502> (her ikisine de 16 Ağustos 2014 tarihinde erişildi.) Bilal Erdoğan ve diğer 95 kişi hakkındaki soruşturmada ise 2014 Eylül'ünde takipsizlik kararı verildi. "Bilal Erdoğan ve 95 kişi hakkında takipsizlik," Haber 7, 1 Eylül 2014, <http://www.haber7.com/guncel/haber/1196687-bilal-erdogan-ve-95-kisi-hakkinda-takipsizlik> (10 Eylül 2014 tarihinde erişildi).

²⁵ Arka plan için bkz. "A Challenge to Erdogan's Rule," *Economist* blogs, 17 Aralık 2013, <http://www.economist.com/blogs/charlemagne/2013/12/turkish-politics> (16 Ağustos 2014 tarihinde erişildi.)

Yolsuzluk soruşturması başladıktan sonra, Başbakan Recep Tayyip Erdoğan ve çevresinin yolsuzluk soruşturmalarının, Erdoğan'ı iktidardan düşürmek için Gülen hareketi tarafından düzenlenen bir "komplo" veya "darbe girişimi" olduğunu ve tutuklamaların ve soruşturmaların Gülen hareketine sadık polisler ve savcılar tarafından başlatıldığını ileri sürmesiyle birlikte, bu iddialar daha da ayyuka çıktı. Başbakan, bakanlar ve onların ilişkide oldukları kişiler arasında yapılan telefon görüşmelerine ilişkin bazı dinleme kayıtları ve izleme görüntüleri kamuoyuna sızdırıldı ve sosyal medyada dolaşıma girdi. Bu kayıtlar başka yolsuzluklar da yapıldığını, politik yandaşların kayırıldığını ve medyanın bir kısmının hükümet tarafından kontrol edildiğini ima eder nitelikteydi.

Hükümetin buna verdiği tepki hızlı ve dramatik oldu: polisleri, savcılar ve yargıçları devasa boyutlarda bir rotasyona ve tayin dalgasına tabi kıldı, hiç vakit kaybetmeden polisin yetkilerini sınırlandırdı ve tüm yargı sisteminin idaresine ve yargı işlevlerine ilişkin bir dizi yeni yasa çıkardı.

Çıkartılan yasalardan biri yargı sisteminin idaresinden sorumlu Hakimler ve Savcılar Yüksek Kurulu'nun, yürütmeye daha da sıkı bağlanacak şekilde yeniden yapılandırılmasını öngörüyordu.²⁶ Anayasa Mahkemesi bu yasayla getirilen ve Adalet Bakanı'nın yetkilerini artıran kilit önemdeki bazı düzenlemeleri, güçler ayrılığı ilkesine aykırı oldukları, yargı bağımsızlığını tehdit ettikleri ve yargıyı politik etkilenmeye açtıkları gerekçesiyle, Nisan ayında iptal etti.²⁷

Hükümet yasayı istediği ölçüde değiştirerek yürütmenin HSYK üzerindeki kontrolünü artırmayı başaramamış olsa da, HSYK'nın dairelerinin bileşimini ve görev alanlarını fiilen değiştirerek ülke çapında çok fazla sayıda hakim ve savcının yeni görev yerlerine tayinini gerçekleştirmeyi başardı. Yargı erkindeki bu alt-üst oluşu takiben, 12 Ekim 2014 tarihinde yapılacak seçimlerde, Türkiye'nin 14.000 yargıç ve savcısı HSYK'nın 10 üyesini seçecekler.²⁸

²⁶ "Turkey President Should Veto Judiciary Law," İnsan Hakları İzleme Örgütü basın açıklaması, 21 Şubat 2014, <http://www.hrw.org/news/2014/02/21/turkey-president-should-veto-judiciary-law>.

²⁷ Anayasa Mahkemesinin gerekçeli kararı, Karar 2014/81 E. 2014/57, *Resmî Gazete*, 14 Mayıs 2014: <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2014/05/20140514-21.pdf> (16 Ağustos 2014 tarihinde erişildi).

²⁸ Yaklaşan seçimlere ilişkin bkz. Mustafa Akyol, "The Next Battle for the Turkish Judiciary," *Al Monitor*, 2 Eylül 2014, <http://www.al-monitor.com/pulse/ar/originals/2014/09/turkey-judiciary-battle-gulen-akp.html> (13 Eylül 2014 tarihinde erişildi.)

Yukarıda anılan ve özel yetkili ağır ceza mahkemelerini kaldıran Mart yasasında, mahkemelerin emniyet teşkilatına dinleme izni vermesini çok daha sıkı kurallara bağlayan düzenlemeler de vardı ki bu yolsuzluk soruşturmalarında toplanan delillerin temel bir özelliği idi ve geçtiğimiz beş yıl içinde terörizm yargılamalarında sunulan delillerin ana kaynağını da bu tür dinlemeler oluşturuyordu.²⁹ Çıkarılan yeni MİT yasasında ise sızdırılan istihbarat bilgilerini yayınlayan gazeteci ve editörlere dokuz yıla kadar hapis cezası getirildi. Bunun yanı sıra, MİT ajanlarının dokunulmazlığına ilişkin, insan hakları bağlamında olumsuz yansımaları olan başka düzenlemeler de aynı yasada yer aldı (bu konu aşağıda Cezasızlık başlığı altında tartışılmaktadır).³⁰

Yolsuzluk soruşturmasında tutuklanan şüphelilerin hepsi, bir kaç hafta içinde ve yolsuzluk soruşturmaları henüz tamamlanmadan serbest bırakıldı ki bu Türkiye bağlamında çok istisnai bir durumdu.³¹ İktidar partisi bakanlar aleyhindeki delillerin mecliste açık bir oturumda tartışılmasını engellemeyi ve davayı inceleyen meclis komisyonunun ilerlemesini durdurmayı başardı. Mayıs ayına gelindiğinde ise, atanan yeni savcılar inşaat ve emlak sektöründeki yolsuzluk dosyası hakkında takipsizlik kararı verdiler ve soruşturmayı kapattılar.³²

Erdoğan'ın ceza yargılamaları sistemindeki "paralel yapıya" karşı, karşı-operasyon yapma vaadi Temmuz sonu ve Ağustos aylarında gerçekleşti ve yolsuzluk soruşturmasında yer alan polislerin bir çoğu darbe girişiminde bulunmak, Başbakan da dahil olmak üzere yüzlerce insanı kanun dışı yollarla dinlemek ve şantajcılık gibi suçlarla itham edilerek tutuklandılar.³³

²⁹ Bkz. 6526 sayılı "Terörle Mücadele Kanunu ve Ceza Muhakemesi Kanunu ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına dair Kanun", law no. 6526, Resmi Gazete, 20 Mart 2014, <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2014/03/20140306M1-1.htm> (16 Ağustos 2014 tarihinde erişildi), madde 12.

³⁰ "Turkey: Spy Agency Law Opens Door to Abuse," İnsan Hakları İzleme Örgütü basın açıklaması, 29 Nisan 2014, <http://www.hrw.org/news/2014/04/29/turkey-spy-agency-law-opens-door-abuse>.

³¹ "No Suspects Left in Jail in Turkey's Corruption Probe," *Hurriyet Daily News*, 28 Şubat 2014, <http://www.hurriyetdailynews.com/no-suspects-left-in-jail-in-turkeys-corruption-probe.aspx?PageID=238&NID=63045&NewsCatID=338> (15 Eylül 2014 tarihinde erişildi).

³² "TOKİ Soruşturması Kapandı," ("TOKİ Investigation Closed"), Al Jazeera Türk, 2 Mayıs 2014, <http://www.aljazeera.com.tr/haber/toki-sorusturmasi-kapandi> (16 Ağustos 2014 tarihinde erişildi).

³³ "Turkey holds more police officers for spying," Al Jazeera, 5 Ağustos 2014, <http://www.aljazeera.com/news/middleeast/2014/08/turkey-arrests-dozens-more-police-spying-20148595322973950.html> and "İki operasyonda 42 polis tutuklandı," TRT Haber, 1, 2014, <http://www.trthaber.com/haber/gundem/iki-operasyonda-42-polis-tutuklandi-140537.html> (16 Ağustos 2014 tarihinde erişildi).

Bugüne dek, üç tutuklama dalgası içinde, 180 polis gözaltına alındı, bunların 40'ı soruşturma tamamlanana dek tutuklanarak hapse atıldı. Tutuklanan polislerden beşi darbe girişiminde bulunmak suçuyla (Türk Ceza Yasası'nın 312. maddesi) itham edildi.³⁴

1 Eylül'de, emniyet teşkilatı üyelerinin tutuklanmalarıyla eş zamanlı olarak, aralarında Bilal Erdoğan'ın da bulunduğu 95 kişi hakkındaki yolsuzluk iddiaları için, soruşturmaya yeni atanan savcılar tarafından takipsizlik kararı verildiğine ilişkin haberler medyada yer aldı. Soruşturmayı kapatmak için verilen gerekçe, ilk soruşturmanın hükümeti devirmek amacını güden bir girişim olarak değerlendirilmesiydi.³⁵ Altın kaçakçılığı ve rüşvet iddialarına ilişkin soruşturma ise halen sürüyor.

Polis bağlamına ilişkin bir yargıda bulunmak İnsan Hakları İzleme Örgütü'nün görev alanı dışında kalsa da, bu krizin hukukun üstünlüğü ilkesi ve insan hakları üzerinde olumsuz bir etkisi olduğu açık. Kriz, emniyet teşkilatı ve yargıdaki hizipler meselesini açığa çıkardı ve alternatif iktidar yapılarının (Gülen hareketinin) ceza yargılamaları sistemini kendi politik amaçları doğrultusunda kullandığı yönündeki iddialar da yargı sisteminin tarafgir olduğuna ilişkin açık bir algının doğmasına neden oldu. Temmuz sonunda tutuklanan polislerden bazılarının, KCK, Ergenekon ve Balyoz gibi daha önceki tartışmalı davaların soruşturmalarında yer aldığı da söylenenler arasında.³⁶

Bu kriz, aynı zamanda, hükümetin, çıkarları tehdit edildiğinde ceza yargısına müdahale etmekten hiç çekinmediğini de gösterdi. Bunun Türkiye'de hukukun üstünlüğü ilkesi açısından son derece önemli yansımaları var. Hükümetin izlediği endişe verici yol, Gülen hareketine yakın olduğu düşünülen binlerce polis, yargıç ve savcının görev yerlerinin değiştirilerek daha pasif görevlere atanması ve onların yerine "sadık" olduğu değerlendirilen kişilerin getirilmesi oldu. Yeni atamalar, içerideki politik hizipçiliğin etkilerinin nasıl aşılabileceğine odaklanmak yerine, aynı politik patronaj modelinin yeniden üretmekten ibaret kalıyor. Yolsuzluk soruşturmasında yer alan polislere yönelik

³⁴ Polisler 22 Temmuz, 5 Ağustos ve 1 Eylül tarihlerinde gözaltına alındı ve hükümet yanlısı medya bu gözaltılar için her seferinde "paralel yapıya karşı operasyon" ifadesini kullandı. Soruşturmalar sürdüğü için nihai olarak kaç polis hakkında dava açılacağı henüz belirsizliğini koruyor.

³⁵ Bir özet için bkz. Kadri Gürsel, "AKP Pursues Scorched Earth Tactics Against Gülenists," *Al Monitor*, 4 Eylül 2014, <http://www.al-monitor.com/pulse/originals/2014/09/turkey-akp-gulen-rift-erdogan-judiciary.html#> (9 Eylül 2014 tarihinde erişildi).

³⁶ Hakkı Özdal "6 soruda 'emniyete büyük operasyon,'" *Radikal*/günlük çevrimici gazete, 22 Temmuz 2014, http://www.radikal.com.tr/turkiye/6_soruda_emniyete_buyuk_operasyon-1203282, (16 Ağustos 2014 tarihinde erişildi).

ceza soruşturmaları da, aynı şekilde, yolsuzluk iddialarının resmi yollardan örtbas edilmeye çalışıldığına ilişkin kaygıları besleyecek nitelikte.

Özel Yetkili Ağır Ceza Mahkemeleri'nin ve ilgili savcılıkların kaldırılması, politik saiklerle de olsa, ayrımcı bir adalet sistemine son veren olumlu bir hamle (ki bu konu bir önceki bölümde tartışılmıştı). Bununla birlikte İnsan Hakları İzleme Örgütü, Haziran ayında çıkartılan yeni yargı reformu yasasıyla yeni bir özel yetkili yargıç kategorisi yaratılmaya çalışıldığı yönünde bazı belirtiler bulunduğunu endişesini taşıyor.³⁷

Haziran ayında çıkartılan yasa, tutuklama, ev arama, malvarlığına el koyma ve dondurma, zanlıların tutukluluk halinin devamı veya soruşturma aşamasında serbest bırakılması ve ceza soruşturmaları sırasında başvurulabilecek diğer önlemlere ilişkin kararları alma yetkisiyle donatılmış yeni bir "sulh ceza hakimlikleri" kategorisi getiriyor.³⁸

Bu yasal değişikliğin etkilerinin ne olacağını söylemek için henüz çok erken. Yargıçların yetkilerini nasıl kullanacağı bir çok açıdan belirleyici olacak. Bu yeni hakimliklere atananlardan üçünün, yolsuzluk soruşturmasındaki ana zanlıları (üç bakanın oğlunu, banka genel müdürünü ve soruşturmanın merkezindeki İran'lı işadamını) tahliye etmiş ve banka genel müdürünün mal varlığı üzerindeki dondurma kararının kaldırılmasına karar vermiş olması endişe verici.³⁹

Bu yeni atanan yargıçların ilk görevlerinden biri 22 Temmuzda 100 polisin gözaltına alınması kararını vermektir ki bu medyaya, Aralık ayındaki yolsuzluk soruşturmasında kilit rol oynayan polisleri hedef alan, Gülen hareketi karşıtı bir operasyon olarak yansdı.⁴⁰

Türkiye yakın tarihinde fazlasıyla politik yargılama görmüş olsa da (ki politize olmuş bu yargılamalara darbe girişiminde bulunanlara karşı açılan davalar ile Kürtleri hedef alan KCK davaları da dahildir) hükümetin ceza yargılamaları sistemine yaptığı son müdahaleler,

³⁷ "Türk Ceza Kanunu ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun," Resmi Gazete 28 Haziran 2014. <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2014/06/20140628-9.htm>. (16 Ağustos 2014 tarihinde erişildi), madde 48.

³⁸ Büket Yılmaz and Gülten Üstüntaş, "PM Erdoğan Confesses to Creating 'Super Judges' for Anti-Hizmet Plot," Cihan haber ajansı, 22 Temmuz 2014, http://en.cihan.com.tr/news/PM-Erdogan-confesses-to-creating-super-judges-for-anti-Hizmet-plot_9465-CHMTUwOTQ2NS8xMDA1 (16 Ağustos 2014 tarihinde erişildi).

³⁹ Adnan Keskin and Aysun Yazıcı, "112 super yetkili hakim," *Taraf*, 18 Temmuz 2014, <http://www.taraf.com.tr/haber-112-super-yetkili-hakim-159486/> (16 Ağustos 2014 tarihinde erişildi).

⁴⁰ Selahattin Günday, "Cemaat'e 'büyük operasyon,'" Al Jazeera, 23 Temmuz 2014, <http://www.aljazeera.com.tr/al-jazeera-ozel/cemaate-buyuk-operasyon> (16 Ağustos 2014 tarihinde erişildi).

düşman olarak algılanan yeni bir gruba, yani Gülen hareketine karşı, yeni bir dizi politik yargılamanın daha başlamasının yolunu açabilir. Politik saiklerle açılmış ceza soruşturmaları, insanların suç sayılan faaliyetlere karıştığına ilişkin somut deliller yerine, onların algılanan ilişki ağlarını soruşturmanın merkezine oturtma alışkanlığını yine kalıcılaştırabilir ki bu da çok ciddi bir tehlike.

Polis ve yargının politik etkiye açık olması, insan haklarının korunması açısından her düzeyde büyük bir engel teşkil ediyor: hükümetten ve kamu görevlilerinden hesap sorulması olasılığına gölge düşürüyor; hükümet yolsuzluklarının soruşturulmasını engelliyor; ve ifade ve basın özgürlüğünü baltalıyor. Aynı şekilde hizipçilik veya emniyet teşkilatı ve yargıda hiziplerin etkin olduğu algısı, kamuoyunun ceza yargılamaları sistemine güven duymasını ve yargı kararlarının adil, tarafsız ve bağımsız verildiğinden herhangi bir şekilde emin olmasını engelliyor. Hükümetin hizipçilikle, soruşturma süreçlerinin ve yargılamaların saydamlığını arttırarak ve uluslararası insan hakları hukukuna ve içtihatlarına uyumu sağlayarak mücadele etmek yerine, kendisi de hizipçilik yaparak mücadele etmeyi tercih ettiğine ilişkin çok güçlü belirtiler var.

Buna karşın Türkiye'nin ceza yargılamaları sisteminde yapılacak gerçek bir reform, Türkiye vatandaşlarının insan hakları açısından kalıcı faydalar sağlayabilir. Geçtiğimiz beş yıl içinde meclisten çıkan yargı reformu yasaları, yargının işleyişi ve idaresine ilişkin bazı unsurları iyileştirmeye çalıştı. Ancak partiler arası katılım ve İçişleri ve Adalet Bakanlıklarının işbirliği ile oluşturulacak daha koordineli bir eylem planına ihtiyaç var. Meclisin, emniyet teşkilatı, savcı ve yargıçların denetimi için yeni ve bağımsız gözetim mekanizmaları kurması ve var olan mekanizmaları güçlendirmesi gerekiyor. Bu mekanizmaların emniyet teşkilatındaki ve yargı üzerindeki politik ve hizipsel etkileri azaltmayı hedeflemesi, bu amaçla performansın, uluslararası insan hakları hukuku da dahil olmak üzere, mesleki standartlara uyum temelinde değerlendirilmesini sağlaması gerekiyor. Gözetim mekanizmaları, ayrıca, yargının yürütme karşısındaki bağımsızlığını güçlendirmeyi de hedeflemeliler.

III. Cezasızlık Sorunu Ele Alınmalı

Devlet görevlileri tarafından halen yapılan insan hakları ihlallerinde hesap verebilirlik ilkesi işletilmeli

Türkiye'nin politize olmuş ve hizipleşmiş yargısı, polis, asker ve devlet görevlileri tarafından yapılan ciddi insan hakları ihlallerini cezasız bırakan bir kültürün doğmasına büyük katkı sundu. Bunun sonucu olarak bu ihlallerin mağdurları adalet arayışlarında önemli engellerle karşılaşılıyorlar.

Yaygın olarak eleştirilen son örnek askeri bir savcının, Türkiye'nin güneydoğusunda, Irak Kürdistanı sınırındaki Uludere yakınlarında (Ortasu/Roboski köyü) havadan yapılan ve 34 Kürt erkeğin ve çocuğun ölümüyle sonuçlanan bombardıman nedeniyle hava kuvvetlerinin herhangi bir mensubunun veya başka bir devlet görevlisinin yargılanmasına gerek olmadığına karar vermesi.⁴¹ Askeri savcı herhangi bir hukuki süreç başlatmadan, "kaçınılmaz bir hata" olarak nitelendirdiği bu olay hakkında takipsizlik kararı verdi ve askeri bir mahkeme de bu kararı onayladı. Konu hakkında yapılan meclis incelemesi anlamlı bir sonuca ulaşmadı ve dolayısıyla bu incelemeyi olayın kamuoyuna açık ve etkili bir şekilde araştırılmaya çalışıldığının bir göstergesi olarak değerlendirmek mümkün değil. Mağdurların aileleri halen adalet aramaya devam ediyorlar.

2013 Mayıs-Haziran'ında İstanbul'da ve ülkenin diğer şehirlerinde yaşanan Gezi eylemleri sırasında emniyet görevlileri eylemcilere karşı aşırı güç kullanmış ve biber gazı kapsüllerini, kullanım talimatlarına aykırı olarak, doğrudan eylemcileri hedef alarak ateşlemişti. Bunun sonucunda çok sayıda eylemci ağır kafa yaralanmaları yaşamış, 11 eylemci de kör olmuştu.⁴² Gezi eylemlerinin birinci yıl dönümü itibarıyla aşırı güç kullanımı ve biber gazının uygun olmayan kullanımı nedeniyle çok az sayıda polis memuru hakkında

⁴¹ "Impunity and Cover-up in Turkey," İnsan Hakları İzleme Örgütü dispatch, 7 Ocak 2014, , <http://www.hrw.org/news/2014/01/07/dispatches-impunity-and-cover-turkey>. Takipsizlik kararından sonra mağdur aileleri Anayasa Mahkemesi'ne başvurdu.

⁴² "End Incorrect, Unlawful Use of Teargas," İnsan Hakları İzleme Örgütü basın açıklaması, 16 Temmuz 2013, <http://www.hrw.org/news/2013/07/16/turkey-end-incorrect-unlawful-use-teargas>; *Gezi Park Olayları: İnsan Hakları Hukuku ve Siyasi Söylem Işığında Bir İnceleme* (İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, Kasım 2013); "Gezi Park Protests: Brutal Denial of the Right to Peace Assembly in Turkey," Amnesty International, Ekim 2013, <http://www.amnesty.org/es/library/asset/EUR44/022/2013/en/oba8c4cc-b059-4b88-9c52-8fbd652c6766/eur440222013en.pdf> (Hepsine 18 Ağustos 2014 tarihinde erişildi).

soruşturma başlatıldı.⁴³ Eylemcilerden üçünün ölümü nedeniyle yargılanan polislerin davalarında çok sayıda kusur vardı. 1 Haziran 2013 tarihinde, Ankara'da bir eylemciyi vurarak öldüren polis memurunun 2014 Eylül'ünde mahkum olması, hesap verebilirlik ilkesinin işletildiği nadir anlardan biriydi. Ancak bu polis memurunun 25 yıla kadar hapisle cezalandırılacak "olası kasıtlı adam öldürme" suçundan mahkum olmasına rağmen, mahkeme haksız tahrik ve iyi hal indirimleri yaparak, cezayı sekiz yıla düşürdü. Buna karşın bazı eylemciler, yargılandıkları davalarda mahkum edilmeleri halinde, ömür boyu hapisle cezalandırılacaklar.⁴⁴

Kamu Denetçiliği Kurumu'nun eylemlerle ilgili olarak yayınladığı rapor zayıf bazı tavsiyelerde bulundu, polisler hakkında ceza davası açılmasını ise tavsiye etmedi.⁴⁵ Türkiye İnsan Hakları Kurumu ise, bu satırlar yazıldığında, konu hakkında raporunu henüz tamamlamamıştı. Oysa kurum üyelerinden biri İnsan Hakları İzleme Örgütü'ne böyle bir rapor hazırlandığı konusundaki teminatını iletmışti. Kurumun, polisin hem Gezi protestoları sırasındaki, hem de daha sonraki toplu gösteri yürüyüşlerindeki eylem ve edimleri ile ilgili bulgularını yayınlaması, inandırıcı bir ulusal insan hakları kurumu olarak kamuoyunun güvenini kazanması açısından büyük önem taşıyor.

Bu arka plan akılda tutulduğunda, hükümetin Milli İstihbarat Teşkilatı'nı (MİT) ve MİT personelinin hukukun üzerinde konumlandırılan bir yasa çıkarmış olması özellikle kaygı verici. 2014 Nisan'ında geçen MİT yasası, cumhuriyet savcılarının MİT'in faaliyetleri ile ilgili olarak, resen ceza soruşturması açma veya kanunsuz işlemler söz konusu olduğunda,

⁴³ "One Year after Turkey's Gezi Protests Activists on Trial," İnsan Hakları İzleme Örgütü basın açıklaması, 11 Haziran 2014, : <http://www.hrw.org/news/2014/06/11/dispatches-one-year-after-turkey-s-gezi-protests-activists-trial>; "Adding Injustice to Injury: One Year on from the Gezi Protests in Turkey," Amnesty International, Haziran 2014, <http://www.amnesty.org/en/library/asset/EUR44/010/2014/en/82acd54b-cb1a-4918-be8c-64c528ab1467/eur440102014en.pdf> (18 Ağustos 2014 tarihinde erişildi). Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi'ne Oya Atman (74552/01) ve ilgili davalara ilişkin olarak Türkiye hükümeti tarafından 3 Temmuz 2014'de iletilen bilgiye göre ülke çapındaki Gezi eylemlerinden sonra polisin edim ve eylemleriyle ilgili olarak 13 ilde 329 ceza soruşturması açıldı, bunlardan 59'u hakkında takipsizlik kararı verildi, 6'sı hakkında dava açıldı, geri kalan soruşturmalar ise henüz sürüyordu. Bkz. <https://wcd.coe.int/com.instranet.InstraServlet?command=com.instranet.CmdBlobGet&InstranetImage=2572357&SecMode=1&DocId=2169188&Usage=2> (10 Eylül 2014 tarihinde erişildi).

⁴⁴ "Turkish Police Officer Sentenced to Eight Years for Killing Protestor," Reuters, 3 Eylül 2014, <http://uk.reuters.com/article/2014/09/03/uk-turkey-protests-trial-idUKKBN0GY1SL20140903> ve "Turkish Football Fans Face Life Imprisonment for 'Coup Attempt' During Gezi Protests," Hurriyet Daily News, 8 Eylül 2014, <http://www.hurriyetaidailynews.com/turkish-football-fans-face-life-in-prison-for-coup-attempt-during-gezi-protests.aspx?pageID=238&nID=71428&NewsCatID=339> (her ikisine de 9 Eylül 2014 tarihinde erişildi).

⁴⁵ T.C. Kamu Denetçiliği Kurumu, "Tavsiye Kararı," no. 2013/90, 3 Aralık 2013, <http://www.ombudsman.gov.tr/contents/files/2013-90.pdf> (16 Ağustos 2014 tarihinde erişildi).

Teşkilatı yargı denetimine tabi kılma yetkilerini ellerinden alıyor. Faaliyetleri konusunda dava açılıp açılmayacağına karar verme hakkı, sadece teşkilatın kendisinde bulunuyor.

Bu tür düzenlemeler, Türkiye'nin Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nden kaynaklanan yükümlülükleri ile çelişiyor. Teşkilat içindeki yanlış edim ve eylemler hakkında ceza davası açılıp açılmayacağı konusunda tek arabulucu olarak MİT'in kendisini belirlemek, bağımsız soruşturmalar yürütülmesini engeller. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, güvenlik güçlerinin yargılanmasını yerel idari makamların iznine tabi kılan benzer bir düzenlemeyi defalarca mahkum etmiş ve bu düzenlemenin bağımsız soruşturmalar yürütme yükümlülüğüyle çeliştiğine karar vermişti.⁴⁶

Bu düzenleme, görevlerinin ifası sırasında işkence gibi ciddi insan hakları ihlalleri yapan MİT personelinin, fiilen yasal dokunulmazlık kazandığı anlamına geliyor, zira teşkilat fiilen hukukun üzerinde konumlandırılmış durumda. Anayasa mahkemesi Temmuz ayında bu yasayı esastan görüşeceğini belirtti.⁴⁷ Mahkeme yasayı görüştüğünde, yasanın yasal dokunulmazlık anlamına gelen kısımlarıyla birlikte, sızdırılan istihbarat bilgilerini yayınlayan gazetecilere hapis cezası getiren ve teşkilata aşırı geniş izleme, gözetleme ve veri toplama yetkileri veren düzenlemeleri de iptal etmeli.⁴⁸

PKK ile geçmişte yaşanan çatışmalar sırasında yapılmış hak ihlallerinde hesap verebilirlik ilkesi işletilmeli

Halen bir çok davanın sürmekte olmasına rağmen, devlet ile Kürdistan İşçi Partisi (PKK) arasındaki çatışmaların zirveye ulaştığı 1990'ların ilk yarısında vuku bulan binlerce işkence, zorla kaçırma ve sivillerin öldürülmesi vakasından dolayı ordu mensupları ve

⁴⁶ 4483 sayılı Kamu Görevlilerinin yargılanması ile ilgili kanun, Savcılar tarafından hala, bu kanunun savcıların güvenlik gücü mensupları hakkında dava açma yetkilerini kısıtladığı şeklinde yorumlanıyor. Bu kanundaki düzenlemeler yerel idari makamlara (ki en üst makam Valilik), başka yetkilerle birlikte, güvenlik güçlerinin yargılanmasına izin verme yetkisini de veriyor. Oysa güvenlik güçleri Valinin emri altında çalışıyor. 2003 yılından bu yana (4778 sayılı yasa değişikliği ile) işkence ve kötü muamele iddialarında izin alma zorunluluğu bulunmuyor, buna rağmen savcıların aşırı güç kullanımı ve öldürme iddialarını araştırmak için izin istediği, idari makamların da bu izni vermeyi reddettiği vakalar mevcut. Konuyla ilgili Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi kararlarından bazıları şunlar: Orhan v. Turkey, Başvuru no. 25656/94, Karar 18 Haziran 2022, Aktaş v. Turkey Başvuru no 24352/94, ECHR 2003-V, Koku v. Turkey Başvuru no. 27305/95 Karar 31 Mayıs 2005 ve son olarak L'affaire Tüfekçi c.Turquie, Application no. 52494/09 Karar 22 temmuz 2014.

⁴⁷ "MİT yasasında flaş gelişme," CNN Turk, 7 Temmuz 2014, <http://www.cnnturk.com/haber/turkiye/mit-yasasinda-flas-gelisime> (8 Eylül 2014).

⁴⁸ Kanunun geniş bir özeti için bkz. "Turkey: Spy Agency Law Opens Door to Abuse," İnsan Hakları İzleme Örgütü basın açıklaması, <http://www.hrw.org/news/2014/04/29/turkey-spy-agency-law-opens-door-abuse>.

devlet görevlilerinin yargılanmasında bugüne dek önemli bir ilerleme kaydedilmemesi üzüntü vericidir.⁴⁹

Bu suçların güneydoğudaki sivil nüfusa karşı yaygın ve sistematik bir şekilde işlenmiş olması, onların insanlığa karşı suçlar kapsamında değerlendirilmesi için yeterli bir gerekçedir ve bu nedenle bu suçları yargılama yetkisi evrenseldir.⁵⁰ Türkiye'de bu suçların yargılanmaması, yukarıda tarif edilen, devlet görevlilerinin yaptığı ihlallere ceza verilmemesi kültürünün yerleşmiş olmasının sunduğu daha geniş bağlam içinde değerlendirilmelidir.

Geçmişte işlenmiş suçlarda adaletin sağlanması olasılığına yönelik en büyük tehdit, adam öldürme davalarında işleyen yirmi yıllık zaman aşımı süresidir. Hükümet zaman aşımının failler açısından cezasızlık anlamına gelebileceğinin farkında ve bu sorunu 2013 Nisan'ında çıkartılan bir yargı reformu yasasıyla işkence davalarında zaman aşımını kaldırarak kısmen çözdü. Hükümetin bir adım daha atarak, devlet görevlileri tarafından işlenen yargısız infaz suçlarında da zaman aşımını kaldırması gerekmektedir.

Yaşam hakları ihlallerinin büyük bir çoğunluğunun 1993 ile 1995 yılları arasında yaşanmış olduğu gerçeği göz önüne alındığında, yirmi yıllık zaman aşımı süresi neredeyse dolmak üzeredir. Davalar çok yakında açılmazsa, 1990'larda işlenmiş suçların cezasız kalacağına ve zaman aşımı süresinin failleri korumanın başka bir aracı olarak işleyeceğine ilişkin kaygılar vardır.

Bu soruna örnek teşkil eden yakın tarihli bir vakada, askeri bir savcı, 1994 Martı'nda Şırnak'taki iki köyün hava kuvvetleri tarafından bombalandığı ve 38 sivilin öldüğü bir olay hakkında, 2014 Nisanı'nda zaman aşımını gerekçe göstererek takipsizlik kararı verdi.

⁴⁹ İnsan Hakları İzleme Örgütü bu suçlara iki raporunda değinmişti: İnsan Hakları İzleme Örgütü, "The Kurds of Turkey: Killings, Disappearances and Torture," 1993, <http://www.hrw.org/sites/default/files/reports/TURKEY933.PDF>, ve İnsan Hakları İzleme Örgütü, "Weapons Transfers and Violations of the Laws of War in Turkey," 1995, <http://www.hrw.org/reports/1995/Turkey.htm>; ve son olarak, İnsan Hakları İzleme Örgütü "Time for Justice: Ending Impunity for Killings and Disappearances in 1990s Turkey," Eylül 2012, <http://www.hrw.org/sites/default/files/reports/turkey0912ForUpload.pdf>. Halen sürmekte olan ana davaların ve soruşturmaların bir listesi için bkz. İstanbul'daki düşünce kuruluşu TESEV'in hazırladığı (Türkçe) web sitesi <http://failibelli.org/tumdavalar/> (16 Ağustos 2014 tarihinde erişildi).

⁵⁰ İnsan Hakları İzleme Örgütü, "Time for Justice," s. 51-2: bkz. İsmail Avcı, "Diyarbakır cezaevindeki işkencelere takipsizlik," *Zaman* newspaper, 12 Temmuz 2014, http://www.zaman.com.tr/gundem_diyarbakir-cezaevindeki-iskencelere-takipsizlik_2230698.html; İnsan Hakları İzleme Örgütü, "Legal opinion submitted to the Minister of Justice of Turkey," Ocak 2013, <http://www.hrw.org/node/114435> (16 Ağustos 2014 tarihinde erişildi).

Savcının bu kararı Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin 2013 Kasım'ında aynı olayla ilgili olarak verdiği bir kararı görmezden geldi. AİHM bu kararında yaşam hakkı ihlali yapıldığına ve etkili bir soruşturma yürütülmediğine hükmetmiş ve Türkiye'yi sorumluların saptanması ve cezalandırılması için kapsamlı bir soruşturma açmakla yükümlü kılmıştı.⁵¹

İşkence suçlarında zaman aşımını kaldıran yasa değişikliğine ve 2010 yılında yapılan anayasa referandumuyla 1980 darbesinden sonraki üç yıl içerisinde işlenen suçlarda devlet görevlilerine yasal dokunulmazlık veren anayasa maddesinin kaldırılmış olmasına rağmen, geçmişte işlenmiş işkence suçlarının yargılanmasına hala direnç gösteriliyor. Temmuz ayında Ankara askeri savcılığı 1980 askeri darbesi sonrasında Diyarbakır Cezaevi'nde işlenen sistematik işkence suçlarının zaman aşımına uğradığına karar verdi.⁵²

Sürmekte olan davaların bizzat kendileri de, geçmişteki ihlallerin başarılı bir şekilde yargılanacağına ilişkin kuşklar doğuruyor. Türk makamları belirsiz ve temelsiz güvenlik gerekçelerini bahane ederek, davaları ihlallerin yaşandığı güneydoğudan çok uzaktaki batı illerine taşıyorlar.⁵³ Bu önemli bir pratik dezavantaj yarattığı gibi, hem mağdurların aileleri hem de onların avukatları için mali bir külfet demek. Eğer Türk makamları bu davaların suçların işlendiği mahallerden çok uzaklardaki yerlerde görülmesi konusunda kararlıysalar, o zaman mağdur ailelerine, duruşmalara gitmek için katlandıkları büyük masrafları karşılayacak mali desteği de sağlamaları gerekiyor.

Mağdur ailelerinin duruşmalara katılması, adaletin nihayet yerine geldiğinin görülmesi için büyük bir önem taşıyor. Nihayet görülmekte olan davalar, suçların işlenmesinden yıllar

⁵¹ Benzer and others v. Turkey Dava no. 23502/06 davasının bir özeti için bkz. "European Court Presses Turkey on Justice," İnsan Hakları İzleme Örgütü dispatch, 13 Kasım 2013, <http://www.hrw.org/news/2013/11/13/dispatches-european-court-presses-turkey-justice>

⁵² Dava özenli ve dikkatli bir şekilde hazırlanmıştı ve işkence yapıldığına ilişkin 500 tanık ifadesini içeriyordu. Bunlardan bazıları doktor raporlarıyla belgelenmişti. Mağdurların avukatları savcının kararına itiraz etti: Avcı "Diyarbakır cezaevindeki işkencelere takipsizlik," ("Decision of non prosecution of Diyarbakır Prison torture"), *Zaman* newspaper, http://www.zaman.com.tr/gundem_diyarbakir-cezaevindeki-iskencelere-takipsizlik_2230698.html (13 Eylül 2014 tarihinde erişildi).

⁵³ Örneğin General Mete Sayar ve diğerlerinin dört Kürt ve iki Suriyeli köylünün Şırnak'ta kaybolması ile ilgili davası, Şırnak savcısının ve mahkemenin davanın Şırnak'ta görülmemesi için herhangi bir zorlayıcı güvenlik gerekçesinin bulunmadığını değerlendirmesine rağmen yargıtayın 5. dairesinin verdiği bir kararla Şırnak'tan Ankara'ya taşındı ki tutuklu olmayan sanıklar duruşmaya zaten muhtemelen SEGBIS adı verilen ve mahkemeler tarafından giderek artan bir sıklıkta kullanılan video konferans sistemi yoluyla katılacaklardı. Dava'nın geri planı için bkz. "Turkey: Chance for Justice, 20 years on," İnsan Hakları İzleme Örgütü basın açıklaması, 4 Kasım 2013, <http://www.hrw.org/news/2013/11/04/turkey-chance-justice-20-years>. İnsan Hakları İzleme Örgütü bu davayı takip ediyor ve kıdemli araştırmacısı iki duruşmaya katıldı. Bir sonraki duruşma 26 Eylül 2014 tarihinde.

sonra ve devlet görevlisi faillerin yargı önüne çıkartılmasına gösterilen büyük dirence rağmen açılıyorlar. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, güneydoğuda 1987 - 2002 yılları arasındaki olağanüstü hal döneminde yaşanan öldürme vakalarının düzenli olarak etkili soruşturulmadığını saptadı. İnsan Hakları İzleme Örgütü de, daha önce, Türkiye hükümetini, geçmişte yaşanmış hak ihlallerinin yargılanmasında, mağdur merkezli bir adalet yaklaşımının benimsenmesini özendirecek adımlar atmaya çağırmıştı.⁵⁴

Barış sürecinde, ne devlet tarafından yapılmış hak ihlalleri, ne de PKK tarafından yapılmış ciddi hak ihlalleri halının altına süpürülmemelidir. İhtilafın tüm taraflarınca yapılan hak ihlallerini araştırmak için Hakikat Komisyonu gibi bir mekanizma kurulmasıyla birlikte, adaleti özendirmek ve cezasılık kültürü ile mücadele etmek de barış sürecinin merkezinde yer almalıdır.⁵⁵

Kadınlara Yönelik Şiddet Vakalarında Cezasızlığa Son Verilmeli

2012 yılında Türkiye İstanbul Sözleşmesi olarak da bilinen, Kadınlara Yönelik Şiddet ve Aile İçi Şiddeti Önleme ve Bunlarla Mücadeleye İlişkin Avrupa Konseyi sözleşmesini imzalayan ve onaylayan ilk ülke olarak önemli bir adım attı ve aynı zamanda aile içi şiddetle daha da etkin mücadele edebilmek için iç hukukunu da değiştirdi. Sözleşme 1 Ağustos 2014 tarihinde yürürlüğe girdi.⁵⁶

Hal böyleyken, Türkiye'deki kadınların insan hakları alanındaki noksanlıklarını gidermek hala acil bir ihtiyaç. İş gücüne kadın katılımı çok düşük, bir çok kadının ekonomik bağımsızlığı yok ve Türkiye'ye özgü ev içi şiddet sorunu hala sürüyor.⁵⁷ Ceza yargılaması sistemi eşlerine, eski eşlerine veya aile mensuplarına şiddet uygulayan erkeklerden cezai yaptırımlar yoluyla hala hesap sormuyor.⁵⁸

⁵⁴ İnsan Hakları İzleme Örgütü, "Time for Justice," <http://www.hrw.org/sites/default/files/reports/turkey0912ForUpload.pdf>, p. 61.

⁵⁵ Aynı yer, p. 63.

⁵⁶ "European Treaty on Violence Against Women to Take Effect," İnsan Hakları İzleme Örgütü basın açıklaması, 24 Nisan 2014, <http://www.hrw.org/news/2014/04/24/europe-treaty-violence-against-women-take-effect>

⁵⁷ Sağlık Bakanlığı tarafından 2014 Ağustos'unda açıklanan rakamlar, 2013 yılında ülke çapındaki sağlık merkezlerine 12,946 adet kadına karşı şiddet başvurusunda bulunulduğunu gösteriyor. Bkz. Sağlık Bakanlığı'nın 23859870 sayılı meclis soru önergesine verdiği yazılı cevap, Ağustos 2014 <http://www2.tbmm.gov.tr/d24/7/7-32989sgc.pdf>.; bulgulara ilişkin bir medya haberi için ayrıca bkz. Önder Yılmaz, "Kadına yönelik şiddetin haritası," ("Map of violence against women"), *Milliyet* 13 Ağustos 2014, <http://www.milliyet.com.tr/kadina-yonelik-siddetin-haritasi-gundem-1924868/>

⁵⁸ *Opuz v. Turkey* (başvuru 33401/2, karar Haziran 2009) davasında Avrupa İnsan Hakları mahkemesi Türk makamlarının hukuki süreç tamamlandıktan sonra tekrarlanan aile içi şiddet vakalarını engellemek için gerekli önemi göstermediğine karar verdi. Mahkeme devletin hem insanlık dışı veya aşağılayıcı muameleyi engelleme yükümlülüğünü yerine getirmediğini, hem

Bu Türkiye'nin 2012 yılında çıkardığı Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanunu etkin bir şekilde uygulayamamasına ilişkin, kadın hakları grupları tarafından geniş bir şekilde dile getirilmiş daha büyük bir sorunun bir parçası.⁵⁹ Yasa kadınları korumak için bir dizi önlem sıralıyor. Bunların arasında saldırgan erkeklerin kadına belirli bir mesafeden fazla yaklaşmamasını gerektiren koruma kararları, koruma kararını ihlal eden erkeklere karşı bir dizi yaptırım ve kadınlar için sığınma evleri kurulması gibi önlemler de var. Yasa koruma kararlarının uygulanmasını polisin de düzenli olarak izlemesini zorunlu kılıyor. Ne var ki polisin ve mahkemelerin haklarında koruma kararı verilen kadınları bile korumakta yetersiz kaldıklarını ve bunların istisnai vakalar olmadığını belirten raporlar var ve haklarında koruma kararı verilen bir çok kadın eşleri tarafından öldürüldüler.⁶⁰

Genel olarak Türkiye'de eşleri veya aile mensupları tarafından öldürülen kadınların sayısı çok yüksek. Kadın Cinayetlerini Durduracağız Platformu 2013 yılında 237 kadın cinayeti işlendiğini belirtiyor. Bunların ezici bir çoğunluğunu eşleri, eski eşleri ve aile üyeleri tarafından öldürülmüş kadınlar oluşturuyor.⁶¹ Bunlar önlenabilir ölümler ve sıklıkla yetkili makamların gerekli özeni göstererek önlemekle mükellef oldukları bir şiddet geçmişinin ardından geliyorlar. Geçtiğimiz on yılda eşleri veya aile üyeleri tarafından öldürülen kadınların katillerinin yargılanma ve mahkumiyet sayısında açıkça bir ilerleme sağlanmış olsa da, aynı yargılama düzeyinin kadına karşı başka şiddet biçimlerinde de işlemiş olduğunu söylemek mümkün değil. Özellikle Türkiye'nin İstanbul Sözleşmesi'nin kabul edilmesinde oynadığı önder rol düşünüldüğünde kadınlara karşı şiddetin cezasız kalmasıyla mücadele etmek bir öncelik olmalı.

de ayrımcılık yasağını ihlal ettiğine de karar verdi, zira aile içi şiddet cinsiyet temelli bir şiddet olarak görülüyor ve kadınlara karşı bir ayrımcılık türü olarak kabul ediliyor.

⁵⁹ Bir sığınma evi işleten kadın örgütü Mor Çatı yasanın uygulanmasını bir yol boyunca izledi ve ciddi eksiklikler saptadı. Bunların arasında savcılarının koruma talebinde bulunan kadınlardan somut delil sunmaları kanunen gerekli olmamasına rağmen, somut delil sunmalarını istemeleri; koruma kararlarını ihlal eden erkeklere ceza verilmemesi, polisin kadınların şikayetlerini ciddiye almaması ve kadınların şikayetlerini geri çekmeleri için ikna edilmeye çalışılması alışılığı var. ("Male violence not declining because the most important law is still not implemented!") Mor Çatı basın açıklaması 23 Mayıs 2014, <https://www.morcati.org.tr/tr/ana-sayfa/254-erkek-siddeti-azalmiyor-cunku-en-onemli-yasa-hala-kagit-uzerinde> (13 Eylül 2014 tarihinde erişildi).

⁶⁰ Kadın Cinayetlerini Durduracağız Platformu 25'i koruma isteyen, 18'i öldürüldükleri anda koruma altında olan 237 kadın cinayeti raporladı. Bkz. "2013 yılında 237 kadın kardeşimiz öldürüldü," Kadın Cinayetlerini Durduracağız Platformu basın açıklaması, 1 Ocak 2014, <http://kadincinayetleridurduracagiz.net/veriler/906/2013-yilinda-237-kadin-kardesimiz-olduruldu> (13 Eylül 2014 tarihinde erişildi).

⁶¹ Ibid.

IV. İfade, Örgütlenme ve Toplanma Özgürlüğü Korunmalı

Türkiye'nin demokratik bir ülke olduğuna ilişkin algıyı ve uluslararası itibarını en çok zedeleyen gelişmeler arasında hükümetin medya özgürlüğünü erozyona uğratması, ifade özgürlüğünü kısıtlamaktan kaçınmamayı sürdürmesi, toplanma özgürlüğüne karşı benimsediği kısıtlayıcı yaklaşım ve göstericileri yargılarken onlara karşı kullanılan polis şiddetine hoşgörü göstermesi sayılabilir.

Kısıtlayıcı bir medya atmosferi, hükümet karşıtı medyaya yönelik seçici bir şekilde uygulanan vergi ve Radyo ve Televizyon Üst Kurulu (RTÜK) cezaları, gazetecilere açılmış hakaret davaları, bazı gazetecilerin terörizm suçlarıyla itham edilerek tutuklanması, sızdırılmış belgeleri yayınlayan gazetecilerin yargılanması ve sosyal medyaya getirilen erişimi engelleme kararları, medyanın hükümet makamlarından hesap sorma ve onlara yönelik araştırmacı gazetecilik faaliyetlerinde bulunma yetilerini ve olasılıklarını engelliyor.

Mayıs - Haziran 2013'te İstanbul'da ve diğer şehirlerde yaşanan Gezi eylemlerinden sonraki bir yıl içerisinde, hükümet toplanma özgürlüğüne gereksizce kısıtlayıcı bir yorumla yaklaştığını defalarca gösterdi ve 31 Mayıs'taki Gezi eylemlerinin birinci yıl dönümü de dahil olma üzere, toplantı ve toplantı yürüyüşlerini düzenli olarak, geçerli ve zorlayıcı bir gerekçe göstermeden engelledi.⁶²

Hükümetin eleştirilere karşı hoşgörüsüzlüğü

Türkiye Hükümeti Birleşmiş Milletler Evrensel Periyodik Gözden Geçirme incelemesi (EPGG) bağlamında "ifade özgürlüğünün sürekliliği ve genişletilmesi ve medya özgürlüğü Türkiye'nin insan hakları alanında yaptığı reformların temel unsurlarından biridir" demişti.⁶³ Türkiye 2010 BM EPGG'de Türk Ceza Kanunu'nun ifade özgürlüğünü koruyan uluslararası hukukla uyumunu sağlayacağına da söz vermişti.

⁶² "Why banning May Day in Taksim Doesn't Work," İnsan Hakları İzleme Örgütü dispatch, 1 Mayıs 2014, <http://www.hrw.org/news/2014/05/01/dispatches-why-banning-may-day-taksim-doesn-t-work>.

⁶³Bkz. "Report of the Working Group on the Universal Periodic Review: Turkey Addendum: Views on conclusions and/or recommendations, voluntary commitments and replies presented by the State under review," Recommendation 23 para. 48, 15 Eylül, 2010: http://lib.ohchr.org/HRBodies/UPR/Documents/Session8/TR/A.HRC.15.13.Add.1_TURKEY_en.pdf (16 Ağustos 2014 tarihinde erişildi).

Ancak, Türkiye'nin bugünkü karnesi, hükümetin medya özgürlüğüne ve genel olarak ifade özgürlüğüne bağlı olduğuna ilişkin çizdiği bu iyimser tabloyu desteklemekten çok uzak. Türkiye'de münhasıran hükümet karşıtı yayın yapan, oldukça eleştirel medya organları bulunsa da, medyanın önemli bir kısmı, özellikle de televizyon kanalları, haberlerinde hükümet yanlısı bir çizgi takip ediyorlar ve hükümetin hoşuna gitmeyecek haberlere haber bültenlerinde yer vermiyorlar. Türkiye'de bağımsız, tarafsız ve eleştirel gazeteciliğin alanı daraldı.

Eleştirel medya organları orantısız sayıda yüksek para cezalarına maruz bırakıldılar. RTÜK bazı programların yayınına askıya aldı ve televizyon kanallarına hükümeti eleştiren içeriğe yer verdikleri için haksız ve keyfi para cezaları kesti.⁶⁴ Ağustos ayındaki cumhurbaşkanlığı seçimlerinde yayınlanan istatistikler devlet televizyonu TRT'nin Recep Tayyip Erdoğan'ın cumhurbaşkanlığı kampanyasında yaptığı konuşmalara, diğer iki muhalefet adayının konuşmalarına kıyasla çok daha fazla yer verdiğini gösteriyorlar. Hükümete eleştirel yaklaşan gazeteler düzenli olarak vergi denetimine tabi kılındılar; *Taraf* gibi gazeteler çok yüksek vergi cezaları alırken, *Sabah* gibi gazetelerde benzeri bir denetim yapılmadı.⁶⁵

Özellikle feci bir vakada, *Taraf* gazetesinden Mehmet Baransu ve o dönemdeki sorumlu yazı işleri müdürü Murat Şevki Çoban 2004 yılında yapılan ve iddiaya göre Gülen hareketini tasviye etmeye yönelik bir planın tartışıldığı çok gizli bir Milli Güvenlik Konseyi toplantısının kayıtlarını yayınladıkları için yargılanacaklar.⁶⁶ Baransu ve Çoban şu anda serbestler ve dava henüz başlamadı ancak gizli bilgileri yayınlamak suçundan haklarında 52 yıla kadar hapis cezası isteniyor.⁶⁷

⁶⁴ Örneğin Avukat Fikret Duran İnsan Hakları İzleme Örgütü'ne Samanyolu Televizyon grubuna RTÜK tarafından sadece iki ay içinde (Mayıs ve Haziran 2014) kesilmiş 89 adet para cezasının bir listesini sundu. Gruba kesilen para cezaları genellikle yolsuzluk iddiaları hakkındaki haber yayınları ilgiliydi ve RTÜK bu haberlerin özel yaşamın gizliliğini ihlal ettiğine karar vermişti. Nisan-Haziran 2014 döneminin ayrıntıları için bkz. bağımsız medya sitesi Bianet'in medya özgürlüğünün durumu ile ilgili üç aylık raporu: Erol Önderoğlu, "BIA Medya Gözlem Raporu - Tam Metin," ("BIA Media Watch Report – Full Text") Bianet, 24 Temmuz 2014, <http://www.bianet.org/bianet/ifade-ozgurlugu/157294-bia-medya-gozlem-raporu-tam-metin> (25 Ağustos 2014 tarihinde erişildi).

⁶⁵ *Taraf* gazetesi geçtiğimiz sekiz ayda üç vergi denetlemesi geçirdiğini ve kendisine seçici bir şekilde uygulandığını ve hükümet yanlısı medyaya kesilmediğini iddia ettiği vergi cezaları kesildiği haberini verdi. Bkz. Hüseyin Özay, "Tara'ya vergi işkencesi tam gaz," ("Tax torture goes ahead for Taraf"), *Taraf* gazetesi, 3 Eylül 2014, <http://www.taraf.com.tr/haber-taraf-vergi-iskencesi-tam-gaz-162940/> (8 Eylül 2014 tarihinde erişildi).

⁶⁶ Mehmet Baransu, "Gülen'i bitirme kararı 2004'te MGK'da alındı," ("Plan to finish Gulen taken at 2004 NSC"), *Taraf*, November 28, 2013, <http://www.taraf.com.tr/haber-gulen-i-bitirme-karari-2004-te-mgk-da-alindi-140671/> (16 Ağustos 2014 tarihinde erişildi).

⁶⁷ Davaya hangi mahkemenin bakacağına ilişkin, yargıtay tarafından çözülmeyi bekleyen bir uyuşmazlık var. Dava ile ilgili bilgi İnsan Hakları İzleme Örgütü'ne 5 Haziran 2014 tarihinde *Taraf* gazetesi tarafından, 13 Eylül 2014 tarihinde ise Mehmet Baransu tarafından verildi.

Türkiye medyasının 2013'teki Taksim Gezi eylemlerini sessizce geçiştirmeye çalışması veya taraflı vermesi bir çok medya şirketinin hükümetin çıkarları ile çeliştiğinde haberleri tarafsız vermekte isteksiz davrandığı gerçeğini gözler önüne serdi. 2013-14 yıllarında çok sayıda medya çalışanı işlerinden atıldılar ya da gazeteleri veya TV kanalları yaptıkları haberler, röportaj yapma üslupları veya odaklandıkları konuların politik olarak tartışmalı olduğundan korktuğunda, istifa etmeye zorlandılar. Bunların arasında, farklı mecralarda hükümet hakkında eleştirel yazılar kaleme alan oldukça saygın ana akım gazeteci ve köşe yazarları da var.⁶⁸

Türkiye şiddet içermeyen muhalif söz ve yazıları suç gibi görmeye ve sosyal medyaya orantısız ve keyfi kısıtlamalar koyarak bilgiye erişimi engellemeye devam ediyor. Yukarıda anılan Milli İstihbarat Teşkilatı yasası sızdırılan istihbaratı yayınlayan gazeteci ve editörlerin dokuz yıla kadar hapisle cezalandırılmasını öngörüyor.⁶⁹ Hakaret yasaları sık sık kullanılıyor ve politikacılar kendilerini eleştiren gazeteciler ve medya organlarına karşı hakarete uğradıkları gerekçesiyle açtıkları tazminat davalarını sık sık kazanıyorlar.

Öte yandan Erdoğan da dahil olmak üzere politikacıların kendilerinin köşe yazarları ve habercileri kamuoyu önünde karalayarak hedef gösterdikleri de vaki. Taraf gazetesi yazarı ve *The Economist* dergisinin Türkiye muhabiri Amberin Zaman, Başbakan Erdoğan tarafından, Cumhurbaşkanlığı seçim kampanyasında hedef gösterildi. Erdoğan bir seçim mitinginde Amberin Zaman için "haddini bilmesi gereken" "edepsiz kadın" ifadelerini kullandı ve kitleyi onu yuhalaması için teşvik etti. Bunun sebebi Zaman'ın bir televizyon programında İslam dininin bireyi değil cemaati vurguladığını söylemesiydi.⁷⁰ Zaman İnsan Hakları İzleme Örgütü'ne bu olaydan sonra aldığı nefret mesajlarında bir artış olduğu ve ölüm tehditleri aldığını, ama savcılığa başvurmasının faydasız olacağını çünkü Erdoğan'ın sözlerinin ona saldırma izni sayılabileceğini düşündüğünü söyledi.⁷¹

⁶⁸ Bianet'in medya özgürlüğü hakkındaki üç aylık raporuna göre Nisan - Haziran 2014 döneminde 186 gazeteci işten atıldı veya istifaya zorlandı.: Erol Önderoğlu, "Medyanın 3 Ayı: 186 Gazeteci İşten Atıldı," ("In three months 186 journalists fired"), Bianet, 23 Temmuz 2014, <http://www.bianet.org/bianet/ifade-ozgurlugu/157311-medyanin-3-ayi-186-gazeteci-isten-atildi> (25 Ağustos 2014 tarihinde erişildi).

⁶⁹ "Turkey: Spy Agency Law Opens Door to Abuse," İnsan Hakları İzleme Örgütü basın açıklaması, 29 Nisan, 2014,, <http://www.hrw.org/news/2014/04/29/turkey-spy-agency-law-opens-door-abuse>.

⁷⁰ "Amberin Zaman, Our Correspondent in Turkey," *The Economist*, August 7, 2014, <http://www.economist.com/blogs/newsbook/2014/08/amberin-zaman> (16 August 2014 tarihinde ulaşıldı). Erdoğan'ın sözlerinin video kaydı için bkz. at <http://www.youtube.com/watch?v=oL3JK-X4wfE> (10 Eylül 2014 tarihinde ulaşıldı).

⁷¹ Amberin Zaman ile İnsan Hakları İzleme Örgütü telefon görüşmesi, 9 Eylül 2014.

2014 yılında You Tube ve Twitter'a erişimin engellenmesi ve Türkiye'nin 5651 sayılı ana internet yasasında yapılan değişikliklerle interneti kontrol etmek için daha kısıtlayıcı adımlar atılması, Aralık 2013'teki yolsuzluk skandalının ardından geldi.⁷² 10 Eylül tarihinde hiç kimseye danışılmadan yapılan üçüncü bir değişiklik ise Telekomünikasyon İletişim Başkanlığı'nın yetkilerini artırdı ve TİB'e "millî güvenlik ve kamu düzeninin korunması, suç işlenmesinin önlenmesi" gibi gerekçelerle web sitelerine erişimi engelle ve internet kullanıcılarının tarama geçmişlerine ilişkin verileri muhafaza etme yetkisi verdi.⁷³

Bu kısıtlamalar hükümetin, hükümet üyeleri, başbakan ve onlarla ilişkili kişiler arasında gerçekleşen ve sosyal medyada yaygın bir şekilde dolaşıma giren telefon görüşmelerine ilişkin politik açıdan son derece zararlı dinleme kayıtlarını örtbas etme çabası içinde olduğuna ilişkin kaygıların arka yüzünde geldi.⁷⁴ Anayasa Mahkemesi sırasıyla Nisan ve Mayıs 2014'de Twitter ve YouTube'a yönelik erişim yasağının kaldırılmasına karar verdi.⁷⁵ Twitter'ın kendisi de, Türk makamlarının baskısıyla, hükümet karşıtı bazı hesaplara Türkiye'den erişimi kısıtladı.⁷⁶

2013'te kamuoyunda tanınan kişiler hakkında "halkın bir kesiminin benimsediği dini duyguları alenen aşağılamak" suçundan (Türk Ceza Yasası madde 216/3) bir dizi dava açıldı. Bu davalar yakın geçmişte yaygın olarak açılan "Türklüğe hakaret" davalarını andırıyordu. 2013 yılında piyanist Fazıl Say İslamiyet ve müslümanlarla dalga geçen tweetler attığı gerekçesiyle on ay hapis cezası aldı, bu ceza ertelendi. Bu satırlar yazıldığında dava temyiz aşamasındaydı.

⁷² İnternet yasaları hakkında bkz. "Turkey: Gul Should Veto New Internet Rules," İnsan Hakları İzleme Örgütü basın açıklaması, 6 Şubat 2014, <http://www.hrw.org/news/2014/02/06/turkey-gul-should-veto-new-internet-rules>.

⁷³ "Turkey: Strike Down Abusive Internet Measures," İnsan Hakları İzleme Örgütü basın açıklaması, 15 Eylül 2014,

⁷⁴ "Turkey shuts down Twitter," İnsan Hakları İzleme Örgütü dispatch , 21 Mart 2014, <http://www.hrw.org/news/2014/03/21/dispatches-turkey-shuts-down-twitter>; Turkey: Youtube Block Violates Free Expression," İnsan Hakları İzleme Örgütü basın açıklaması, 27 Mart 2014, <http://www.hrw.org/news/2014/03/27/turkey-youtube-block-violates-free-expression>.

⁷⁵ Doug Bernard, "Turkish Courts Slam Internet Curbs; Challenge Erdogan's Web Censorship," VOA, 2 Nisan 2014, <http://www.voanews.com/content/turkey-court-says-twitter-ban-violates-free-speech/1884777.html> (16 Ağustos 2014 tarihinde erişildi). Anayasa mahkemesinin Twitter ve YouTube ile ilgili kararları için bkz. at <http://www.anayasa.gov.tr/en/News/Detail/judgment/2014-3986.pdf> ve <http://www.anayasa.gov.tr/en/News/Detail/judgment/2014-4705.pdf> (8 Eylül 2014 tarihinde erişildi).

⁷⁶ "Twitter Complies with 44 of 51 Turkish Court Rulings," Daily Sabah, June 18, 2014, <http://www.dailysabah.com/politics/2014/06/18/twitter-complies-with-44-of-51-turkish-court-rulings> (16 Ağustos 2014 tarihinde erişildi).

2013 yılında gazeteci ve yazar Sevan Nişanyan aynı suçtan 13 ay hapis cezası aldı. Kendisi daha sonra imar kanunu ile ilgili işlediği iddia edilen bir suçtan dolayı hüküm alarak hapse atıldı ancak, tartışma yaratan yazıları ve siyasi görüşleri nedeniyle hedef alındığına ilişkin deliller de var. Mayıs 2014'de Ertan P. isimli bir öğretmen, attığı tweetler ve onları attığı "Allah CC" isimli twitter hesabı nedeniyle aynı suçtan 15 ay hapis cezası aldı. Bu satırlar yazıldığında bu ceza için temyiz başvurusu yapılmıştı ve Ertan P. serbestti.⁷⁷

Hükümetin Politik Protestoya Tahammülsüzlüğü

2013 Gezi eylemlerinden bu yana, Türk makamları, İstanbul, Ankara, İzmir ve başka şehirlerde yaşayan binlerce kişi hakkında izinsiz gösteri yürüyüşüne katılmak, polise mukavemet etmek ve kamu malına zarar vermek suçlarından ceza soruşturması başlattı. En az 5500 kişi hakkında dava açıldı.⁷⁸ Çok sayıda kişi de, bunlara ilaveten, eylemlerle bağlantılı olarak terörizm suçlarıyla itham edildi. Eylül ayında İstanbul'da bir savcı bir futbol kulübünün taraftar grubu ile bağlantılı 35 kişi hakkında Gezi eylemleri sırasında hükümeti devirmeye teşebbüs suçundan dava açtı ki bu suçun cezası ömür boyu hapis. İddianame'de hükümeti devirme teşebbüsünün delilleri olarak tweetler, telefon görüşmeleri ve Başbakan'ın İstanbul'daki ofisini işgal etme yönündeki bir çaba gösterildi.⁷⁹ Davanın ilk duruşması 16 Aralık 2014 tarihinde yapılacak.

Gezi Parkı kampanyasını ve işgalini destekleyen sivil toplum örgülerinin oluşturduğu bir platform olan Taksim Dayanışması'nın örgütleyicileri hakkında açılan ceza soruşturması, Haziran 2014'te beş kişinin suç örgütü yöneticiliği suçundan yargılanmaya başlamasıyla sonuçlandı. Dava henüz devam ediyor.⁸⁰

⁷⁷ "Allah CC'ye 15 ay hapis cezası," *Cumhuriyet*, 29 Mayıs, 2014, http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/turkiye/76999/_Allah_CC_ye_15_ay_hapis_cezasi.html# (16 Ağustos tarihinde erişildi), Dava ile ilgili bilgi İnsan Hakları İzleme Örgütü'ne 5 Eylül 2014 tarihinde Avukat Rümet Agit Özer tarafından verildi.

⁷⁸ "Turkey: Gezi, One Year On," FIDH report, April 2014, http://www.fidh.org/IMG/pdf/turkey_avril_2014_uk_web.pdf (16 Ağustos 2014 tarihinde erişildi).

⁷⁹ Selahattin Günday, "Çarşı Liderlerine Darbe Davası," *Al Jazeera Türk*, 8 Eylül 2014, <http://www.aljazeera.com.tr/al-jazeera-ozel/carsi-liderlerine-darbe-davasi> (8 Eylül 2014 tarihinde erişildi). İddianame ile ilgili bilgi İnsan Hakları İzleme Örgütü'ne 12 Eylül 2014 tarihinde Avukat Mehmet Derviş Yıldız ve Avukat Nazif Koray Kırca tarafından verildi.

⁸⁰ "One Year After Turkey's Gezi Protests Activists on Trial," İnsan Hakları İzleme Örgütü dispatch, 11 Haziran 2014, <http://www.hrw.org/news/2014/06/11/dispatches-one-year-after-turkey-s-gezi-protests-activists-trial>.

Gezi eylemlerine katıldıkları için yargılanan insanların sayısının yüksekliği, Gezi eylemleri sırasında kullandıkları aşırı güç nedeniyle hesap sorulan polislerin sayısının azlığı ile büyük bir tezat teşkil ediyor. Hükümet 2911 sayılı Toplantı ve Gösteri Yürüyüşler Yasası'na göre izinsiz gösterilere barışçıl bir şekilde katılan insanları suçlu göstermeye son vermelidir.

Teşekkür

Bu rapor İnsan Hakları İzleme Örgütü Türkiye kıdemli araştırmacısı Emma Sinclair-Webb tarafından yazıldı, Avrupa ve Orta Asya bölümü müdür yardımcısı Benjamin Ward, kıdemli hukuk danışmanı Aisling Reidy ve program müdür yardımcısı Tom Porteous tarafından gözden geçirildi. Kadın hakları birimi küresel kampanya sorumlusu Gauri van Gulik raporun kadına karşı şiddet vakalarında cezasızlık ile ilgili bölümünü gözden geçirdi. Avrupa ve Orta Asya bölümü çalışanı Annkatrin Tritschoks prodüksiyon yardımı sağladı. Yayınlar Müdürü Grace Choi, yayın uzmanı Kathy Mills; ve İdari yönetici Fitzroy Hepkins, raporu yayıma hazırladılar.

Türkiye insan hakları alanında endişe verici bir gerileme yaşıyor. Recep Tayyip Erdoğan ve Adalet ve Kalkınma Partisi (AK Parti) politik muhalefete, sivil protesto eylemlerine ve eleştirel medyaya karşı giderek artan ölçülerde tahammülsüzlük gösteriyor. 2014 yılının başından beri hükümet bakanların ve onların aile üyelerinin adlarının karıştığı yolsuzluk soruşturmasını örtbas etmek amacıyla yargı bağımsızlığını baltalamaya ve hukukun üstünlüğü ilkesini zayıflatmaya çalışıyor. Son dönemde görülen bu daralma, insan hakları alanında daha geniş kapsamlı bir yıpranmanın bir parçası ve medya özgürlüğünün kısıtlanması, 2013 Gezi eylemleriyle birlikte sivil protesto eylemlerinin bastırılması ve kamuoyunun Türkiye'nin ceza yargılamaları sistemine duyduğu güvensizliğin daha da artması gibi sorunları içeriyor. Tüm bu gelişmeler, ülkedeki politik kutuplaşmayı daha da derinleştirdi.

Türkiye'nin insan hakları karnesini iyileştirmek için halihazırda en büyük fırsatı Kürtler ile yürütülen barış süreci sunuyor. Ancak hükümet haklar alanındaki önemli gerilemeye ciddiyletme eğilime için cesur adımlar atmazsa bu sürecin sürdürülmesi mümkün olmayabilir.

Türkiye'nin İnsan Hakları Alanındaki Gerilemesi ve Reform Önerileri Kürtlerle barış sürecini desteklemek, ceza yargılamaları sisteminin bağımsızlığını güçlendirmek, kadına karşı şiddetle mücadele etmek, ağır insan hakları ihlallerinin faillerinin cezası kalmasına engel olmak ve Türkiye'nin ifade özgürlüğü, medya özgürlüğü ve toplantı ve örgütlenme özgürlükleri karnesini iyileştirmek için yapılması gereken reformları belirliyor.

(yukarıda) Beşiktaş futbol klubünün destekçileri Çarşı taraftar grubu Gezi eylemlerinde. Tarih 8 Haziran 2013. 2014 Eylül'ünde İstanbul'da bir savcı grupla ilişkili 35 kişi hakkında, Gezi eylemlerine katılımları nedeniyle, darbe planlamak suçundan ceza davası açtı.

© 2013 Doğan Haber Ajansı

(Ön Kapak) Türkiye'nin yeni Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan mecliste 28 Ağustos 2014 tarihinde yapılan bir yemin törenine katılıyor.

© 2014 Agence France-Presse/Getty Images